

De Gentse Werkersverenigingen in 1887

door

H. BALTHAZAR, aspirant N.F.W.O.

*Uit het Archief van de Gentse afdeling
van de Belgische Werkliedenpartij.*

Inleiding.

In haar bespreking en uitgave van het verslagboek van de Gentse sectie der Vlaamse Socialistische partij in de jaren 1877-1878 spreekt D. Deweerdt over één van die „gelukjes” die de historicus soms eens te beurt vallen door het vinden van onverhoopt interessante documenten¹.

Het is steeds diezelfde paradox. De XIXe eeuw is de erflater van torenhoge bundels bronnen en toch moeten we bij de reconstructie van dit nog nabije verleden steeds weer bekennen hoe moeilijk het is een precies en geldig inzicht te krijgen in de betekenis en de genese van een aantal sociale fenomenen. Het is zeker waar voor de historiografie van de arbeidersbeweging. Wij zijn wellicht in onze eigen tijd nog te zeer getuige en/of deelnemer aan dit sociaal proces.

In een ongemeen boeiende studie over de Gentenaar Karel De Boos, een leidend militant van de eerste Internationale te Gent, wijst Prof. Dr. J. Dhondt op de oorzaken van deze moeilijkheden². Wij moeten ons meestal tevreden stellen met het werk van getuigen of amateurs. En de historici zelf, merkt Prof. Dhondt op, verwringen dikwijls het perspectief door de geschiedenis te willen schrijven van *het* socialisme in plaats van *de* socialisten. De macht en de betekenis van een sociale beweging berustte gisteren even goed als vandaag op een deel „mythe” en een deel „realiteit”. Wat men dikwijls over het hoofd ziet is dat, op zoek naar getuigenissen, de „mythe” veel tastbaarder is dan de „realiteit”. Misschien is „realiteit” een slechte woordkeuze omdat de mythe tenslotte evenzeer tot de realiteit behoort. Wat we bedoelen is meer de zuiver materiële stelling van mensen en middelen die mythe scheppen en zelf tot mythe worden. De socioloog voor de problemen van vandaag, de historicus voor deze van gisteren, moet de waardeschaal van deze twee polen kunnen blootleggen.

In het kader van de herdenking van 100 jaar Socialistische Internationale in 1964 kregen we de opdracht om documenten op te sporen in verband met de rol die Gent toen speelde. Vrij onverwacht hebben we in vergeten hoekjes zeer veel materiaal gevonden van ongelijke waarde en kregen we

(1) Deweerdt D., *Het verslagboek van de Gentse Sectie van de Vlaamse Socialistische Partij in de Jaren 1877-1878*. Handelingen K.C.G., CXXII, 1e afl., 1957, p. 1-110.

(2) Dhondt J., *Un militant gantois de la première Internationale*. Contributions à l'histoire économique et sociale — U.L.B., Institut de Sociologie, t. II, 1963, p. 91-141.

de kans dit materiaal voor wetenschappelijk gebruik te ordenen en publiek ter kennis te geven. Aldus ontstond de gedachte aan een modern en bruikbaar partijarchief. Dit scheen ons uitermate belangrijk om verschillende redenen. In de ontwikkeling van de Belgische arbeidersbeweging heeft Gent ongetwijfeld een dominerende rol gespeeld, zeker in de tachtiger jaren. De tendenz voor politieke actie in het bestaande maatschappelijk kader nam toen het overwicht met een welomlijnd reformisme voor het ogenblikkelijk lenigen van sociale noden³. Deze rol kunnen belichten met het eigenlijke archief van de beweging laat een rechtstreekser konfrontatie toe. We leren er de mensen beter kennen in de oplossingen die zij gaven aan de dagelijkse problemen die de organisatie stelde. Tenslotte is de mogelijkheid tot het gebruik van zulk archief een belangrijk precedent. In de reeks archiefbronnen die tot heden voor de historicus open staan figureert geen enkel partijarchief. Tenzij dan fragmentair, in privé-verzamelingen van staatslieden waar dan meestal een moeilijk te verkrijgen introductie voor nodig is. We moeten de partijen steeds van buiten uit benaderen in hun agitatie, propaganda, wetsvoorstellen enz... of met de mémoires van een of ander prominent.

Een woord van dank mag daarom niet ontbreken aan diegenen die ons de mogelijkheid tot deze publikatie verschaften: het zijn de heren G. Temmerman en E. Peire, respectievelijk secretaris en adjunct voor de B.S.P.-federatie Gent-Eeklo; de heer Ch. De Bruycker sr., voorzitter van de Centrale voor Arbeidsopvoeding en de heer A. Bracke, bibliothecaris van de „Vrijzinnige Werkmansbibliotheek”, rechtstreeks erfgenaam van het in 1865 opgerichte leesgezelschap door een groep vooruitstrevenden uit „De Broederlijke Wevers”.

Kort overzicht van het archiefmateriaal

Een ordentelijke en beschrijvende inventaris geven van het aanwezige materiaal is voor het ogenblik onmogelijk. We hopen dat in zo kort mogelijke tijd een volledige inventaris zal opgemaakt en gepubliceerd worden. Er moet trouwens verder uitgekeken worden naar toevallig bewaarde documenten die nu nog kunnen berusten in één van de takken van de socialistische beweging. Niettemin kan het nuttig zijn om in een korte notitie de waarde van het materiaal te belichten.

Van alles wat we nu reeds verzameld hebben dateren de meeste zaken van na 1885. Van de vorige periode vonden we alleen enkele brochuur-tjes met de stempel van de „Internationale Werkersvereniging - Werkersbond - Sectie van Gent” of uitgaven van de Vlaamse Socialistische Arbeiderspartij, die half 1877 werd opgericht. We troffen er bijvoorbeeld de verschillende afleveringen aan van het werk van Eugène Sue, „De verborgenheden van het volk” waarvan de perikelen rond de uitgave er van verhaald worden in het verslagboek van 1877-1878⁴.

(3) Dhondt J., Besluiten (1876-1885) in: *Geschiedenis van de Socialistische Arbeidersbeweging in België*, Brussel, 1960, afl. 12, p. 373.

(4) Deweerdt D., *Het verslagboek van de Gentse sectie...*, p. 27-29.

De meeste ruimte wordt in beslag genomen door een vloed aan gedrukt materiaal: uitgaven van de Samenwerkende Volksdrukkerij, boeken, verslagen, periodieke publikaties, propagandaschriften en dies meer. Naar het nu reeds bijeengezamelde schijnt ook het fotomateriaal tot een interessante afdeling uit te groeien.

Van het handschriftelijke materiaal zijn voornamelijk de verslagen van het Midden-comiteit, bestuurscentrale van de partij, het vermelden waard. Er is in de eerste plaats het bijzondere verslag van 1887 over de toestand der Gentse werkersverenigingen. Dit belangwekkend document zullen we in deze publikatie uitgeven. Van de zittingen van het middencomiteit zijn 12 verslagboeken bewaard, lopend van 30 november 1899 tot 6 juni 1917. Zeer interessant is een „copie de lettres” van partijsecretaris Arthur Verschraegen waar men een 1100 brieven aantreft van 10 december 1901 tot 12 november 1904. Meer nog dan de soms stereotiepe verslagen van het middencomiteit leert zulke korrespondentie met wie en wat de beweging in kontakt kwam.

De verslagen van de verschillende onderafdelingen leveren een interessant correctief op het bovenvermelde. Zij leefden het ganse partijleven intens mee vanuit hun eigen opdracht en kleine problemen. De moeilijkheden en wrijvingen komen er vaak beter tot uiting dan in het middencomiteit. Alleen van de Vrijdenkersbond is er een vrij volledige verzameling overgebleven. Het oudste dokument is een onvolledige „Etat-civil van den Socialistischen Vrijdenkersbond” van 1881. De bedoeling was er alle geboorten, huwelijken en overlijdens in op te tekenen waar geen kerkelijke plechtigheid bij gemoeid was. (Geboorten: van 10 november 1869 tot 2 juli 1898; huwelijken van 27 maart 1863 tot 8 september 1868; overlijdens van 12 januari 1882 tot 18 maart 1895). Het oudst bewaarde verslagboek van bestuurs- en algemene vergaderingen loopt van 3 maart 1887 tot 6 december 1888. Verder zijn er korrespondentiemappen, ledenboekjes, bodenboekjes, kasboeken, testamenten enz... van ca. 1880 tot ca. 1930. Tot 1914 was de Vrijdenkersbond één van de belangrijkste verenigingen in de schoot van de Gentse partijafdeling. In het grote offensief voor het algemeen stemrecht vond men de bondgenoten op het vlak van het antiklerikalisme. De vrijdenkersbonden waren de ideologische en propagandistische centrale's van deze zeer sterke antiklerikale tendenz.

DE GENTSE SOCIALISTEN IN 1887.

1887 was een relatief kalm jaar. Het was zowat de stilte na de storm van 1886, die zulke diepe indruk had nagelaten dat het arbeidersprobleem voortaan niet meer van de dagorde zou geraken in het Belgische politieke leven.

Het Katholiek ministerieel kabinet August Beernaert zat stevig in het zadel en werd in 1887 door niets ernstigs verontrust. Behalve de arbeidersagitatie waarvan verder sprake was er alleen de wet Dumont, die een aanzienlijke verhoging van de vleesprijs met zich meebracht, en het militaire probleem om wat beroering te brengen. Bij de liberalen groeide de twist verder tussen doctrinair en progressisten. Deze laatsten kwamen met meer

dan 400 afgevaardigden te Brussel in kongres bijeen op zondag, 29 mei om te beslissen over het probleem van het algemeen stemrecht⁵. César De Paepe kwam er namens de Belgische Werkliedenpartij de socialistische eisen verdedigen. 127 kongressisten waren met die eisen akkoord tegen een meerderheid van 317 bij 35 onthoudingen die het onmiddellijke en eenvoudige algemeen stemrecht niet konden bijtreden. Wel was de overgrote meerderheid bereid om A.S. te verlenen mits de kiezer kon lezen en schrijven.

In de schoot van de Belgische Werkliedenpartij kon men het probleem van de algemene staking niet meer uit de weg gaan⁶. Het kongres van 10 april te Charleroi werd nog totaal beheerst door het incident met Alfred Defuisseaux. Zijn uitsluiting werd bekrachtigd maar de algemene raad zag zich verplicht een speciaal kongres in te richten om definitief de houding van de partij te bepalen tegenover de algemene staking als politiek wapen.

Ondertussen werd in mei Henegouwen terug overspoeld door een stakingsgolf. Twintig dagen kreeg de arbeidersagitatie terug een plaats op de frontpagina van de grote kranten. In de week van 22 tot 29 mei liet Defuisseaux een manifest verspreiden in mooie, anarchistische meetingstijl. Hij raadde de regering aan binnen de acht dagen de grondwet nietig te verklaren, de Kamers te ontbinden en een Constituante samen te roepen waar het volk zijn rechtmatige plaats in zou hebben. 500.000 betogers op Brussel beloofde hij de regering indien ze niet wou plooiën voor deze eisen. „Attendons huit jours encore, puis en avant, frères, en avant pour conquérir le pain et la liberté”⁷.

De maandag van Sinksen, dag waarop Defuisseaux de laatste belegering van het burgerlijk gezag had aangekondigd, was de staking doodgelopen. Alleen in het Luikse was er wat aarzelende steun gegeven. Begin juni konden de kranten melden dat de rust was teruggekeerd.

Op 14 augustus kwam het speciale kongres van de Belgische Werkliedenpartij bijeen te Mons, weer in het hart van de oproerige streek. Reeds in de loop van de eerste dag bleek dat de breuk onvermijdelijk werd. De afgevaardigden van de Borinage verlieten de zaal en samen met enkele andere bondgenoten stichtten ze de „Parti socialiste républicain”. Een burgerlijk verslaggever merkte op: „Les chefs sont débarassés maintenant de l'élément violent et insubordonné, ils ne doutaient pas de leur succès, et

(5) *L'Indépendance belge*, 30 mei 1887. Buiten de algemene literatuur hebben we voor het situeren van de Gentse socialisten in 1887 vaak beroep gedaan op de kolommen van *l'Indépendance belge*. In vergelijking met andere was deze Brusselse krant het best geïnformeerd door haar talrijke korrespondenten verspreid over gans België. Ook door haar strekking — liberaal, fransgezind en gematigd-progressistisch — was haar interesse voor de sociale spanningen en voor de houding van de B.W.P. voldoende groot om niet alleen in tijden van hevige agitatie informatie te brengen. (Zie voor de betekenis van deze krant o.m.: Williquet J., *Documents pour servir à l'histoire de la presse belge, 1887-1914*. Cahiers du C.I.H.C., nr. 16, 1961).

(6) Dhondt J., *Inwendige Strijd over de te volgen Taktiek (1885-1914)* in: Geschiedenis van de Socialistische Arbeidersbeweging in België, Afl. 14, p. 416.

(7) Bertrand L., *Histoire de la démocratie et du socialisme en Belgique depuis 1830*. Bruxelles, 1907, p. 456-461.

sans en montrer grande joie n'en étaient pas le moins affligés" ⁸.

De rest van 1887 bleef kalm. Zo af en toe hoorde men van een beperkte staking: te Flénu, Quaregnon, Pâturages, Farciennes... Steeds in dezelfde streek. Het was maar een waakvlammetje meer.

Hoe kunnen we nu de plaats van Gent bepalen in dit politieke kader van 1887? Organisatorisch was het socialisme te Gent ongetwijfeld zeer sterk, zoniet het sterkst in vergelijking met andere centra. Dit hoeft bijna geen betoog. Alle getuigenissen zijn het hiermee eens.

Het schema van deze organisatie is ons goed bekend. „Rond een koöperatie van verbruik groepeerden zich de mutualiteit, de syndikale kamer en de politieke kringen. Gezien het alleen de koöperatie was die werkelijk winsten afwierp valt haar leidersrol te begrijpen" ⁹.

Wij kunnen hier alleen pogen van dit schema een concreet beeld te geven.

Op vrijdag, 9 november 1887 verscheen in Vooruit een vragenlijst die door het middencomitee was opgesteld geworden ten behoeve van alle Gentse socialistische verenigingen. De bedoeling was een statistiek op te stellen betreffende de numerieke, materiële en morele kracht van de socialistische organisatie in het Gentse.

Een ganse reeks vragen moest beantwoord worden op uniform papierformaat; de zaak moest behandeld worden op de dagorde van een bijzondere bestuursvergadering. Men voorzag dat dergelijke statistiek om de zes maanden zou opgesteld worden. Alleen van die eerste poging is ons het resultaat bekend in een register dat een résumé geeft en lange uittreksels van de verschillende antwoorden samen met een uitvoerig commentaar van Ferdinand Hardyns (1864-1927).

Als vlasbewerker in La Lys had Hardyns eind 1885 een artikel ingestuurd voor Vooruit: „Waarom moeten de werklieden zich met politiek bemoeien" ¹⁰. Zijn knap geschreven artikel riep op tot organisatie en politieke actie en lag helemaal in de lijn van de door de B.W.P. uitgestippelde tactiek. Zeer vlug werd hij in het hogere partijkader opgenomen. Hardyns behoorde tot een nieuwe generatie van socialistische militanten. Die generatie kwam op met de grote politieke ontplooiing van de arbeidersbeweging en verschilde hierin van de vorige dat voortaan de partij als machtsmiddel op de eerste plaats van de bekommelingen kwam te staan. „Right or wrong, my country" zou men hierbij durven opmerken als we terzelfdertijd willen inzien dat het juist met deze zienswijze was dat de Belgische Werkliedenpartij in die jaren verbaasd snel groeide tot een volwassen, invloedrijke politieke formatie.

Een deel van de oudere generatie heeft deze evolutie niet kunnen volgen en ontroerende getuigenissen vindt men hiervan in de mémoires van

(8) *L'indépendance belge*, 17 augustus 1887.

(9) Deweerdt D., *Organisatie B.W.P. (1885-1914)* in: *Geschiedenis van de socialistische Arbeidersbeweging in België*, Afl. 14, p. 423.

(10) Avanti, *Een terugblik. Proeve eener Geschiedenis der Gentsche Arbeidersbeweging*, Gent, 2e uitg., 1930, dl. II, p. 18.

een Paul De Witte en een Paul Verbauwen, die in de zeventiger jaren tot de leiders van de Gentse socialisten behoorden¹¹. Bij deze twee oude pioniers valt het des te meer op dat zij moeilijk kunnen gerekend worden tot de militante, anarchistische fractie die in en buiten de jonge partij ageerde. In het eindverslag dat Ferdinand Hardyns opmaakte komt deze nieuwe mentaliteit duidelijk naar voor. Het is een nuchtere, rationalistische analyse die slechts uitgaat van één premisse: organiseren en vormen van gedisciplineerde militanten. Het hoofddaccent van zijn betoog ligt op de syndikale organisatie. Met de koöperatie ging immers alles om ter best in de ogen van de Gentse leiders. De vakverenigingen waren de „doode paarden” van de beweging. We zullen dit verder verduidelijkt zien.

Het was een vaste gewoonte dat in het dagblad Vooruit alle partijactiviteiten aangekondigd werden. Om een zeker inzicht te krijgen in de omvang hiervan maakten we voor het eerste halfjaar van 1888 — tijdstip waarop Hardyns zijn commentaar schreef — een lijst met de frekwentie en het globale aantal bestuurszittingen, algemene vergaderingen, repetities, meetings en feesten. In aansluiting bij het verslag geeft het een goed beeld van de partijstructuur.

- B = bestuursvergadering
 A = algemene vergadering of voordrachtavond
 M = meeting
 F = feest
 R = repetitie

I. SYNDIKATEN	B	A	M	F	R
Algemene Weerstandskas	2	2			
Vlasbewerders	24	3			
Velbewerders + gemengde vakken + blekers	4	6			
Wevers	15	4		1	
Vrije Drukkers	12	5		2	
Houtbewerders	19	4			
Sigarenmakers	6	2			
Metaalbewerders	2	6			
Katoenbewerders	5	8			
Schoenmakers	8	4			
Metsers	6	3			
Staatsbedienden	12	6			
Meubelmakers	4	3			
Steen- en marmerbewerders		4			

(11) De Witte P., *De Geschiedenis van Vooruit en de Gentsche socialistische werkersbeweging sedert 1870*. Gent, 1898.

Verbauwen P., *Schetsen uit mijn leven of de Geschiedenis der Gentsche Wevers*. Gent, s.d. (1924 - tweede versie van zijn in 1905 uitgegeven „Eenige bladzijden uit de Geschiedenis der Gentsche Wevers”).

	B	A	M	F	R
Vergulders		3			
Dokwerkers		2			
Bakkers	2	3			
II. MUTUALITEITEN					
Bond Moyson	7	6			
Wij willen Recht voor Allen		5			
Vrijheid door broederschap	5			1	
Broederliefde is plicht	1	2			
Hulp en Bijstand		1			
Ziekenbeurs uit 't Duifken		1			
Verenigde Werklieden	1	2			
Broederband		1			
Bond der Ziekenbeurzen	12				
III. POLITIEKE KRINGEN					
Propagandaclub - centraal	2	5			
» Muide	19	5			
» Heuvelpoort	9	7			
» Ledeberg	2	2			
» Recht voor Allen	12	7		1	
» Eendracht (Kerkstr.)	11	3			
Vrijdenkersbond	16	5	1	1	
Lotelingenkring	15	3	2		
Algemene Partijvergaderingen		14		2	
IV. ONTWIKKELING EN VERMAAK					
Vrouwenvereniging	12	8			
Kinderen				1	8
Multatulikring		5		1	30
Turners	5	7			112
Muziekkorps	3	1		1	52
Klaroenblazers					40
Gebuurtekring Garsstraat	1	1			
Gebuurtekring H. Kerst		1	(stichting)		
Vooruitgangsvrienden		2			
Excelsior (lees- en debatkring)		1			
Vooruitziende Reizigers	1	1			
Reizigersmaatschappij Nut en Vermaak	5	4			
Bibliotheek Ledeberg		1			
Reizigersmaatschappij Sint-Pieters	2			2	

V. SAMENWERKENDE MAATSCHAPPIJEN

	B	A	M	F	R
De Werkman - Ledeberg	7	3	2	1	
Maatschappij Vooruit	3	3		9	
Bond der Samenwerkende Maatschappijen	1				

Volgens het dagblad zorgden dus een vijftigtal organisaties voor de diverse taken die de partij zich had gesteld. Al deze groeperingen hadden hun afgevaardigde in het middencomitee.

De leiding van de partij zorgde er daarenboven voor dat buiten al deze innerlijke partijactiviteiten regelmatig de propaganda werd verzorgd binnen en buiten de stad.

De avond van 23 januari trok Edmond Van Beveren, vergezeld van een groot aantal partijgenoten, naar de voorstelling in de Minardschouwburg van „De kleine Patriot” van Julius Hoste. Ze brachten een beetje leven in de zaal met bij elke pro- of anti-republikeinse passage in het stuk passend te juichen of te schelden. „Le peuple de Gand est très irrité contre les socialistes qui sans cesse troublent l'ordre. On parle de convoquer de nouveau la garde civile”¹².

Op 6 februari kwam Anseele uit de gevangenis¹³. Op 4 juni 1886 was hij door het Gentse assisenhof veroordeeld geworden tot 5 maanden gevangenisstraf voor opruiende artikels in Vooruit en scheldwoorden aan het adres van de koning tijdens een protestmeeting tegen de schietpartijen op stakende Waalse arbeiders. Zijn invrijheidstelling was weer een schitterende aanleiding voor een groots propagandafeest met inwijding van het nieuw aangekocht lokaal in de Chartreuzenstraat. Twee mannen waren die dag op het belfort gekropen en hadden er de rode vlag gehesen¹⁴. Een koor met 200 uitvoerders zongen een passende kantate, gekomponoord door de bekende Karel Waeri. Het was meteen de gelegenheid om weer een nieuwe vereniging in het leven te roepen: het socialistische mannenkoor „De Marxkring”¹⁵. Op de verschillende wijken waren sinds maanden geldinzamelingen aan de gang om aan de gevierde Anseele geschenken te kopen. Ook hier werd dit het uitgangspunt voor het stichten van wijkafdelingen, die echter vlug een bron van bekommernissen zouden worden voor de centrale propagandacclub¹⁶.

Schijnbaar wou men geen gelegenheid laten voorbijgaan om de strijdbaarheid levendig te houden. Nog in diezelfde maand, op 28 februari, was er plechtige inspectie van het tweede linie-regiment, in garnizoen te Gent. Minstens 250 personen, meldden de verontwaardigde kranten, begeleidden de soldaten onder het zingen van de Marseillaise, toen nog het geliefde strijdlid van de arbeiders. De officieren werden uitgejouwd. Voorop liep

(12) *L'Indépendance belge*, 25 januari 1887.

(13) *Avanti*, *op. cit.*, p. 24-35 en 55-62.

(14) *L'Indépendance belge*, 7 februari 1887.

(15) Degroote O., *Socialistisch Mannenkoor „Marxkring”, 1888-1923 — Beknopte samenvatting der Werkzaamheden*. Gent, 1923.

(16) Zie hiervoor het verslag p. XLV en XLVI op p. 40-41.

een man met boven het hoofd zijn wandelstok waarop een grote rode zakdoek wapperde ¹⁷.

De tegenpartij begon trouwens rond dezelfde tijd en met dezelfde wapens aan het tegenoffensief. De Vrije Kiezersbond, gesticht in 1878 door oud-leden van de konservatieve vleugel der Broederlijke Wevers, was een eerste kern van anti-socialistische actie ¹⁸. In 1881 bleken ze reeds een geduchte concurrentie door hun overwinning in de werkrechtensraad op de socialistische kandidaten. In 1886 verruimden ze hun werkkingskring; ze doopten zich om in „Algemene Bond van Werklieden en Burgers”, stichtten een katoenbewerdersvereniging, een „Vrije Bond der Ziekenbeurzen” en gaven een weekblad „De Lichtstraal” uit.

De ernstigste tegenzet kwam echter in 1887, ditmaal niet uit de kringen van de Algemene Bond van Werklieden en Burgers. Met 1.000.000 Fr. stichtingskapitaal, geschonken door katoenfabrikant Maurice De Smet De Naeyer, werd op 1 mei „Het Volksbelang” gesticht ¹⁹. Men gaf er het statuut van samenwerkende maatschappij aan en het gehele opzet was duidelijk bestemd als rechtstreekse concurrentie van de socialistische Vooruit. In enkele maanden tijd kreeg de concurrerende koöperatieve meer dan 2.000 leden. Vooruit reageerde hard en vinnig. In het dagblad verschenen dagenlang polemiserende artikels. Op straat werd af en toe gevochten en met honderden gemanifesteerd. De grote stakingsbeweging in Henegouwen op ditzelfde ogenblik zal wel niet vreemd geweest zijn aan deze straat-agitatie ²⁰. In het verslag wordt er overigens uitvoerig gehandeld over „het begin van organisatie die wij bij al de Reactionnaire elementen tegenover onze werkersorganisatie [zien]” ²¹.

Niet alleen in de stad waren de Gentse socialisten onvermoeibaar propaganda aan het maken. In het verslag lezen we de pogingen te Ninove, Menen, Brugge, Wetteren, Leuven, Eeklo... en de onmiddellijke omgeving van de stad om weerstandskassen of andere vormen van socialistische organisatie op te richten ²². Meestal mislukten deze pogingen.

Half augustus brak een langdurig konflikt uit bij de ongeorganiseerde Oostende vissers tegen de tolvrije invoer van Engelse vis ²³. Vlug kwam het tot ernstige botsingen met burgerwacht, gendarmerie en leger. Er vielen verschillende doden en gewonden. Gent was er bij om te Blankenberge en te Oostende meetings te houden en de organisatie te prediken.

Met al het bovenstaande hebben we gepoogd een beeld op te hangen van de aard van werking der Gentse socialisten in 1887. Laat ons nu even

(17) *L'Indépendance belge*, 4 maart 1887.

(18) Verhaegen A., *Vingt-cinq années d'action sociale*. Brussel, 1911, p. 29-35.

(19) Rock R., *Zo streed Eylenbosch*, Gent, 1954, p. 156-157 en Avanti, *op. cit.*, p. 63-69.

(20) *L'Indépendance belge*, 26 mei 1887.

(21) Zie verslag p. XXVIII tot XXX, op p. 30-32.

(22) Zie het verslag, o.a. op p. VII tot XII en p. XXXI op p. 22-24 en p. 33.

(23) *L'Indépendance belge*, 24, 25, 26, 27 en 28 augustus en 2 en 14 september 1887.

terugkeren tot de reële omvang der verschillende organisaties, die voor deze werking zorgden. Hier is in de eerste plaats het verslag een hoogst-interessante eerste-rangsbron. We krijgen immers volledige tabellen betreffende het aantal leden en betreffende de kastoestand. De opgegeven cijfers schenen een nauwkeurige weergave van de werkelijkheid voor zover we die konden vergelijken met de weinig beschikbare bronnen of werken die over deze periode handelen. Wat meteen opvalt is de recente oorsprong of tenminste de zeer recente herinrichting van de meeste organisaties die we in 1887 aantreffen.

1. *De Syndikaten.*

Het verslag meldt het bestaan van 15 syndikaten, die een ledental opgeven van 4.138. Merken we daarbij op dat buiten Gent en Brussel bijna nog geen syndikaten bestonden²⁴. Dit zeer bescheiden ledental was daarenboven onderhevig aan sterke schommelingen. Het syndikaat der wevers had de stevigste syndikale traditie maar won of verloor niettemin op één jaar tijds de helft van het aantal leden.

De vlasbewerders vierden in 1887 het elfjarig en even moeizaam bestaan van hun vereniging. Ze waren vertrokken met 350 leden maar dit aantal was tot vlak voor de crisis van 1884 geslonken tot 25²⁵.

De metaalbewerdersbond was op 6 april 1882 opnieuw gestart met een weerstandskas voor 25 leden, maar hadden sinds 3 augustus 1879 ook een eigen ziekenbeurs die in 1885 amper 89 leden telde. In 1886 had de bond een koöperatieve winkel voor kachels, ketels en diverse ijzerwaren geopend in de Chartreuzenstraat²⁶. De katoenbewerders waren na een vroege bloei onder voorzitterschap van Francis Bilén helemaal zonder organisatie geraakt. Op 7 mei 1876 werd de maatschappij heringericht als „De Spinners van Gent”. In 1878 sloten ze aan bij de Vlaamse Socialistische Arbeiderspartij en in 1879 veranderden ze hun naam tot de „Verenigde Katoenbewerders”²⁷.

Voor de kleinere syndikaten bleef het beeld identisch. Ook de Schoenmakersbond was aangestoken door de koöperatieve gedachte en stichtte in 1887 een samenwerkend magazijn. Uit hun verslag blijkt dat verschillende vakgenoten het initiatief met gemengde gevoelens onthaalden²⁸.

Half 1886 was een poging ondernomen om de dokwerkers te verenigen in de bedoeling vooral om zo vlug mogelijk te kunnen werken zonder de tussenkomst van stuwadoors. De stuwadoors drukten niet alleen de lonen

(24) Dhondt J., *La préhistoire du mouvement syndical*, in: Problèmes, juillet-aout 1948, N° 7-8, p. 34-38. Het overzicht dat de auteur in dit artikel geeft van de syndikale organisatie in 1885 wordt overtuigend bevestigd door de gegevens die verschaft worden door het verslag.

(25) Samyn Jan, *De Geschiedenis der Socialistische Vakvereniging van de Vlasbewerders en bewersters*, Gent, 1925, p. 10-13.

(26) De Clercq J., *De Organisatie der Metaalbewerders te Gent 1879-1912*, Gent, 1912, pp. 8, 15 en 17.

(27) Tytgat Karel, *De Geschiedenis der Gentsche Socialistische Katoenbewerdersvereniging - 1857-1932*, Gent, 1932, p. 41.

(28) Avanti, *op. cit.*, dl. II, p. 80 en verslag p. XXXIV op p. 34.

maar konden meestal als herbergier ook het truckstelsel in leven houden. Met de eerst verzamelde gelden werd het nodige werkmaterieel gekocht maar na de wilde staking, begin 1887, kon de jonge vereniging amper stand houden midden de algemene ontmoediging²⁹.

Nieuw gesticht waren de „Steen- en Marmerbewerkers” en de „Vrije Drukkersvereniging”. Aan dit laatste initiatief scheen men heel wat aandacht te besteden. Misschien is dit wel in verband te brengen met het feit dat de socialisten tot hier toe geen sukses hadden gekend met de gewone taktiek van infiltratie in het bestaande syndikaat van typografen dat tot het oudste behoorde van alle Gentse arbeidersorganisaties³⁰. Van de bakkersvereniging waarvan Avanti de oprichting in februari 1887 vermeldde, vinden we in het verslag geen spoor terug³¹. In de hogervermelde tabel voor het eerste halfjaar van 1886 staan niettemin de bakkers opgetekend met drie bestuurs- en twee algemene vergaderingen.

Buiten de textielsector waren er in 1887 weinig arbeidsconflicten die uitdraaiden op staking. De wevers maken gewag van vier stakingen, bij De Coster-Rousseau, Vanderhaeghen & Cruyplants, Heyman en Baertsoen. Zij kostten aan de weerstandskas 8.600 Fr. en slechts één er van liep uit op een overwinning. De katoenbewerkers verloren een langdurige staking bij De Smet-Guequier. Een dertigtal dokwerkers legden gedurende enkele dagen het werk neer. De betrokken firma's vonden zonder moeite vervangers en slechts één schip werd gemeld dat met halve lading de haven moest verlaten³². De meerderheid van deze enkele conflicten waren uitlopers van gebeurtenissen in 1886. Tijdens de Henegouwse stakingen in mei bleef Gent volledig aan het werk. Op de meeting van donderdag, 26 mei — één van de vele in deze dagen — stemde Gent onder geen beding te zullen meedoen aan de uitbreiding tot algemene staking. Men stemde wel groeten van sympathie en solidariteit voor de kameraden uit de Borinage en men verklaarde niets in te brengen tegen het principe van algemene staking. Gent wou zich echter pas engageren als voldoende organisatie was gewaarborgd³³.

2. Ziekenbeurzen.

Eind 1886 was hier het centralisatieproces begonnen om de zo talrijke kleine kassen van onderlinge bijstand te bundelen, in navolging trouwens van de tegenpartij³⁴. Op Kerstdag 1886 greep in de herberg „Den Bruselaar” in de waaistraat een eerste samensmelting plaats³⁵. Het opgegeven ledental in het verslag laat vermoeden dat deze eerste samensmelting niet

(29) Avanti, *op. cit.*, dl. II, p. 72 en verslag p. XXIX op p. 31.

(30) Verhaegen A., *op. cit.*, p. 30.

(31) Avanti, *op. cit.*, p. 72.

(32) Zie verslag op pp. VII, XII, XXIX op pp. 23 en 31; en *L'Indépendance belge*, 21 januari 1887.

(33) *L'Indépendance belge*, 27 mei 1887.

(34) Zie p. 9.

(35) Avanti, *op. cit.*, p. 74-75: 23 bonden gaven hieraan gehoor; Rock R., *op. cit.*, spreekt op p. 114 van 18 aansluitingen; Verbauwen P., *op. cit.*, vermeldt op p. 72-73 18 aansluitingen.

veel meer betekende dan een regelmatig contact in een „Bond der ziekenbeurzen”. Uit het dagblad Vooruit kunnen we ook opmaken dat naast de Bond Moyson nog volgende ziekenbeurzen autonoom onder socialistische vlag werkten: „Wij willen Recht voor Allen”, „Vrijheid door Broederschap”, „Broederlijke is Plicht”, „Hulp en Bijstand”, „Ziekenbeurs uit 't Duifken”, „Vereenigde Werklieden (Mooryaan)” en „Broederband”. Slechts twee ervan behoren bij de ondervraagden in het verslag („Moysons” en „Mooryaan”).

De eigenlijke centralisatie had slechts plaats op 1 november 1889 toen de Bond Moyson met 19 aangesloten maatschappijen 2.700 leden telde en beschikte over een kapitaal van 24.589,27 Fr.³⁶.

3. De overige Kringen.

In even embryonale toestand bevonden zich de overige kringen van de partij. De *Harmonie* had haar eerste optreden gedaan op het partijcongres te Gent van 25 april 1886. In de loop van het volgende jaar was het toch reeds een imposant muziekkorps geworden met 48 muzikanten en 18 klarenblazers³⁷. In de loop van 1887 ontstonden de *Lotelingenkring* (1 februari) de *vrouwenvereniging* (25 oktober) en de *turnklub* (27 augustus)³⁸. De *Multatulikring*, de toneelgroep, was reeds ontstaan in 1874³⁹. De *propagandaclubs* op de wijken kregen ook in 1887 een eerste vorm van organisatie⁴⁰.

Voor de politieke strijd waren de Lotelingenkring en de Vrijdenkersbond veruit het belangrijkste. Van deze laatste bond beschikken we over het verslagboek voor 1887 hetgeen een interessante mogelijkheid biedt om nog konkreter de kracht van al deze jonge kringen te meten.

In april had de bond 198 leden die om de 14 dagen 5 centiemen inleg betaalden. Dit gaf een opbrengst van 9,90 Fr. waarvan aan de bode 3 Fr. moest betaald worden. De burgerlijke begrafenisvormden één van de voornaamste propagandamiddelen voor de vrijdenkersgedachte. Als in diezelfde maand april het lid Frans Bouchaute stierf werd hij zoals gewoonte met een indrukwekkende plechtigheid ten grave gedragen. Het bracht 70 leden bij maar het kostte aan de bond ook 81 Fr. Toen in juli het lid E. Primo eveneens met mooie kronen en muziekkorps naar zijn graf werd geleid kon de verslagschrijver meedelen dat het aantal leden tot 300 was aangegroeid. Totaal gaf de bond dit jaar 408,20 Fr. uit en ontving buiten de inleggelden 92 Fr. aan subsidies van andere socialistische organisaties.

(36) Peelman D., *Beknopte Geschiedenis van Bond Moyson*, Gent, p. 6 en De-weerd D., *Organisatie B.W.P. (1885-1914)* in: *Geschiedenis van de Socialistische Arbeidersbeweging in België*, afl. 14, p. 430.

(37) Lefevre J., *Geschiedenis der Harmonie Vooruit - Vooruit - Jubelfeesten der Harmonie, 1886-1911*, Gent, 1911.

(38) *Avanti*, *op. cit.*, dl. II, p. 41.

(39) De Bruycker Chr., *De Geschiedenis van de Multatulikring van zijn stichting af tot 1940*, in *Podium*, 2-maandelijks tijdschrift van de Multatulikring, 17e jrg., nr 2, 1963, p. 7.

(40) Zie p. 8.

Het in kas op het einde van het jaar vermeldde „121 frank en onheffen centimen”⁴¹.

Men had nog regelmatig af te rekenen met onverwachte verliezen. In februari liep de bode van de vrijdenkers door met de opbrengst van 6 weken inleg. En in het verslag lezen we dezelfde klacht bij de Lotelingenkring, waar een bestuurslid de wijk nam met 70 Fr. hetgeen de vereniging meteen zonder geldmiddelen plaatste.

Vrijdenkers en kandidaat-lotelingen stonden nochtans vooraan in de propaganda⁴². De wet op de loting voor de militaire dienst, de „bloedwet” was één van de meest gehate bij de arbeidersbevolking. De jaarlijkse agitatie op de dagen van de loting behoorden dan ook tot één van de meest succesvolle propagandamiddelen.

4. De Koöperatie.

4.138 leden hadden de Gentse syndikaten en 1337 de overige kringen vermeld in het verslag. Men kon niet eens beide getallen samentellen omdat velen lid waren van verschillende verenigingen. De totale geldmiddelen van dit organisme reikten niet aan 20.000 Fr.

Edmond Van Beveren was toen al 15 jaar in de bres om dit alles op te bouwen, Anseele bijna evenveel jaren en een reeks andere militanten met hem.

In 1881 was men het experiment begonnen met een samenwerkende bakkerij in de opgelapte kelder van de herberg „Zacheus” in het Sint-Gillisstraatje. Het eerste bilan gaf een totaal aan ontvangsten van 78.286 Fr.⁴³.

Amper zeven jaar later beschikten ze met 2.700 leden over:

- een grote bakkerij op de Garenmarkt
- een herberg, feestzaal en vergaderlokalen (Garenmarkt)
- een winkelmagazijn voor kleren en ellegoederen (Garenmarkt)
- drie apotheken (Garenmarkt, Noordstraat en Sint-Lievensstraat)
- een eigen drukpers (waarde 21.000 Fr.)
- een grote eigendom in de Chartreuzenstraat (1200 m² - aankoop-prijs: 40.000 Fr.). Men vestigde er een nieuwe kleeuwinkel en een schoen- en ledermagazijn.
- een volkspark op de Kortrijkse steenweg
- gronden op de nijverheidslaan⁴⁴.

De kastoestand van 1887 kennen we niet. In het verslag staat de opmerking: „Toestand is goed; toch door de vele en spoedige nieuwe inrichtin-

(41) In het verslag, op p. XIV, geven ze 110 Fr. op (zie p. 25).

(42) De Lotelingenkring gaf vanaf 1887 regelmatig pamfletten uit onder de titel: „De Loteling”. Zie Voordeckers E., *Bijdrage tot de Geschiedenis van de Gentse Pers-Repertorium - 1667-1914*), Bijdrage 35 van het I.C.H.G., 1964, p. 335.

(43) Hulde aan Vooruit ter gelegenheid van zijn 25-jarig Jubelfeest - 1881-1906, Gent, p. 29.

(44) Hulde aan Vooruit..., p. 29.

gen kort op elkander is er schuld" ⁴⁵. De ontvangsten voor 1887 beliepen tot 528.773 Fr. waarvan aan de leden 137.858,27 als „deel" werd uitbetaald ⁴⁴.

Deze enkele, nog onvolledige gegevens zijn ruimschoots voldoende om de interesse te begrijpen die de Gentse socialisten betuigden voor de koöperatie. De intellectuelen, de theoretici mochten dan aantonen dat de koöperatie nooit het economische vraagstuk in de maatschappij kon oplossen en dat er nog vele mensenlevens zouden verlopen eer ze in vergelijking met de naamloze vennootschappen van het kapitalisme een belangrijke plaats zouden innemen ⁴⁶.

We hebben in dit verband even de gepubliceerde bilans nagekeken van de naamloze vennootschappen met sociale zetel te Gent voor het jaar 1887 ⁴⁷. Er waren op dat ogenblik te Gent nog niet heel veel industriële ondernemingen die de vorm van N.V. hadden aangenomen. Het voorbeeld is des te illustratiever om de verhouding koöperatie-syndikaten uit een andere hoek te bekijken.

Textielindustrie.

Florida	Fr.	5.675.681,
F. Lousberghs		13.068.404,38
Texas		1.938.410,33
La Louisiane		4.211.456,27
Linière Saint-Sauveur		3.088.423,91
La Liève		8.139.066,42
La Lys		13.182.860,71
Linière gantoise		14.814.499,94
Association linière		2.319.723,86

Anderen Nijverheden

Tramways		1.364.284,55
La Coupure		896.287,13
Banque de Gand		22.692.774,33
Bad- en Waschhuizen		240.680,05
Banque de Flandre		11.807.314,36
Tuileries Sainte-Marie de Stekene		753.650,92
Phoenix		970.105
At. de constr. Van De Kerckhove		2.792.817,90
S.A. de Quatrecht		4.608.701,88
La gantoise de navigation		987.880

(44) Hulde aan Vooruit..., p. 29.

(45) Verslag p. XIII, op p. 25.

(46) Zie bij vb.: *Socialisme (Fabian Essays in Socialism)*, vert. van F.M. Wibbaut, Amsterdam, 1891, 1e dl., essay van William Clarke, p. 143. Van Beveren laat ergens in een voordracht blijken dat hij dit standpunt goed kent.

(47) We keken de activa na in de „Receuil spécial des Actes et Documents relatifs aux sociétés" voor 1888 van alle gepubliceerde bilans van Gentse N.V.'s; zie, volgens volgorde van de tabel, nrs. 176, 140, 333, 363, 524, 732, 749, 977, 1074, 282, 328, 567, 654, 665, 527, 800, 932, 1039, 1199, 1747, 1873.

La Ruche (fabr. de sucres)	1.992.651,10
Usines des Moulins	2.319.723,86

De totale activa van de hier vermelde textiel-N.V.'s bedroegen 66.236.526,80 Fr., deze van de twee banken 34.500.088,69 Fr. en de overige nijverheden 14.984.961,98 Fr., te samen 115.721.578,47 Fr.

Dit alles is een zuiver descriptief standpunt. De Gentse socialistische leiders waren geen intellectuelen in 1887. Zij hadden jaren moeten tellen met centiem en rekenen op wat goede wil in de weinige vrije tijd. Met de koöperatieve ging het op enkele jaren om honderdduizenden franken en ze waren voor het eerst in staat zichzelf en tientallen anderen een bestaan te verschaffen dat geheel kon gewijd worden aan de propaganda. Propaganda waar bovendien geld kon aan besteed worden.

Vanuit dit standpunt ging alle kracht en alle argumentatie naar het verwezenlijken en het uitbouwen van een machtige koöperatieve beweging. Op 2 augustus argumenteerden aldus Anseele, Jan Foucaert en Frans Van Gysegem, drie grote figuren van het ogenblik, op een woelige algemene vergadering van de samenwerkende maatschappij „De Werkman” te Ledeberg, toen nog niet aangesloten bij de socialistische partij ⁴⁸.

Anseele, op het feest van zijn invrijheidsstelling op 6 februari 1887, sprak een lange en merkwaardige rede uit waarvan de lektuur een ongemeen goed inzicht geeft in het talent en de politieke zienswijze. Het geloof in de macht van de koöperatieve kwam er sterk in naar voor ⁴⁹.

Wij menen dat hiermee de betekenis van de B.W.P. te Gent in 1887 voldoende is naar voor gebracht. We hebben gepoogd een inzicht te geven in de actievormen van de Gentse socialisten, afgewogen tegenover hun reële organisatiesterkte. Hun politiek was in de eerste plaats gericht naar praktische en onmiddellijke objectieven: rond de verdere uitstraling van de koöperatieve de uitbouw van de syndikale en de concreet-politieke sector.

Oppositie tegen deze politiek is er ongetwijfeld geweest maar schijnbaar nooit van die aard dat deze enige invloed kon uitoefenen op de uitgestippelde taktiek.

Uit de lektuur van de mémoires van Paul De Witte of Paul Verbauwen kan men duidelijk opmaken dat hun verwijdering uit de partij geenszins berustte op zuiver ideologische overwegingen. Vooral Paul De Witte poogt wel zijn rancunes in verband te brengen met de doctrinaire ruzies van socialisten ondereen maar de persoonlijke noot blijft overwegen. Zij schrijven ook bitter weinig over hun eventuele medewerking aan een georganiseerde oppositie met een andere politieke optie. De algemene mentaliteit was trouwens weinig revolutionair te Gent.

In 1887 krijgen we wel de gelegenheid om iets meer te vernemen over de rol van de oppositie die zich resoluut kantte tegen de politiek die Anseele voorstond. Het voorval staat bekend als de zaak Lootens. Het deed

(48) S.M. De Werkman, Ledeberg. Verslag der algemeene Vergadering van 2 oogst 1885 - Voorzitter Jan Huygevelt, Ledeberg, 1885.

(49) Redevoering uitgesproken door Eduard Anseele ter gelegenheid zijner Invrijheidsstelling den 6 Februari in Vooruit, Gent, uitg. J. Foucaert, 1887; zijn mening over de koöperatie komt vooral goed tot uiting op p. 59 en volgende.

heel wat stof opwaaien en zelfs Avanti wijdt er enkele bladzijden aan in zijn „Een Terugblik”⁵⁰.

August Lootens was de voorman van een blijkbaar actieve groep revolutionairgezinde opposanten die hun overtuiging met kracht verdedigden in de schoot van de partij.

Toen Anseele op 6 februari uit de gevangenis kwam werd hij overladen met geschenken. Het waren meestal boeken. Lootens echter kwam als geschenk een revolver aanbieden, als zinnebeeld van de revolutie⁵¹.

In de vrijdenkersbond bereidde men in maart het feest van de sociale communie voor als tegenhanger van de plechtige communie in de Kerk. Om de stemming te verhogen stelde men voor een feesttafel in te richten met chokolademelk en boterkoeken. Lootens was niet akkoord en in het verslag lezen we „Lootens wil dat men eene printe aankocht en eene wetenschappelijke Brochuren bij om hun te ontwikkelen”⁵².

Het zijn twee voorbeelden die doen vermoeden hoe de sfeer tussen leiding en oppositie verliep.

De avond van donderdag, 26 mei kwam in het volkshuis te Brussel een telegram aan uit Gent⁵³. Op dit ogenblik was er meeting over de stakingsbeweging en de eventuele uitbreiding tot een algemene staking. Het telegram meldde dat de Gentse arbeiders in de Vooruit zich in meerderheid hadden uitgesproken voor de algemene staking. Het sloot met de woorden: „Au revoir, à lundi”, wat een duidelijke toespeling was op het manifest van Defuisseaux om de maandag van Sinksen een tweede arbeidersmars op Brussel te houden. Het bericht was vals maar misschien was dit ook een tactische zet van de Gentse linkervleugel.

Lootens werd in augustus uit de partij gebannen. Hij had Anseele in hte openbaar beschuldigd een halve frank per aangekochte zak bloem voor eigen rekening te profiteren. De beschuldiging werd vals bevonden. Men stichtte daarop een dissident blad: „De Opstand. Socialistisch-communistisch en revolutionair orgaan”⁵⁴. Op 25 september verscheen het eerste nummer. Toen vijf dagen later, op 30 september, een verkoper het blad wou propageren aan de poorten van de fabriek Parmentier-Van Hougaerden ontstond een relletje. De verkoper sloeg op de vlucht maar werd achtervolgd en er ontstond een nieuw gevecht rond de H. Kerstkerk. Er vielen schoten en een jong arbeider werd gewond. Lootens zelf werd beschuldigd, verscheen voor het assisenhof, maar werd enige maanden nadien vrijgesproken. Het was meteen de definitieve afrekening. Op 24 december verscheen het laatste nummer van „De Opstand”. In het verslag maken alleen het syndikaat van de staatsbedienden en de propagandaclub van Ledeborg gewag van een ledenverlies, veroorzaakt door de zaak Lootens⁵⁵. Bij de vrijdenkers wordt alleen zijn uitsluiting genoteerd in het verslag, zonder commentaar.

(50) Avanti, *op. cit.*, dl. II, p. 106.

(51) De Witte P., *Geschiedenis van Vooruit...*, p. 157.

(52) Verslag Vrijdenkersbond, vergadering van 10 maart 1887.

(53) *L'Indépendance belge*, 3 en 5 september 1887.

(54) Voordeckers E., *op. cit.*, p. 384.

(55) Zie verslag p. XLIII op p. 40.

DE UITGAVE

Voorgaande inleiding achtten wij noodzakelijk om de uitgave van het verslag dat nu volgt beter te situeren in het milieu waaruit het is ontstaan.

Het is geschreven in een register, formaat 35 cm/22 cm. De pagina's zijn niet genummerd maar om de verwijzingen duidelijker te maken hebben wij dit zelf gedaan in Romeinse cijfers. In de uitgave zijn die telkens in margine vermeld.

In een eerste deel van het verslagboek (p. I tot p. XXIV) staan tabellen die een samenvatting geven van de verschillende antwoorden die de betrokken verenigingen gaven op de gestelde vragen. Een tweede deel vormt de kommentaar van Hardijns (p. XXV tot p. XLVII). Zijn eigen oordeel breekt hij telkens met knipsels uit de verschillende verslagen die aan het centraal comitee werden gericht. De oorsprong van deze knipsels hebben wij aangeduid in het kritische apparaat.

Op de overige bladzijden komen ook enkele notities voor die niets te zien hebben met de eigenlijke statistiek over de toestand van de socialistische organisaties in 1887. Alleen het bilan van einde mei 1888 van de samenwerkende volksdrukkerij achtten wij belangrijk genoeg om het ook in deze uitgave een plaats te geven.

BESLUIT VAN 'T CENTRAAL COMITEI[T] DER GENTSCHEN
SOCIALISTISCHE WERKERSVEREENIGINGEN ¹.

Zitting van Woensdag 7 Nov. 1887.

De werkersvereenigingen van Gent en omliggende worden dringend verzocht de volgende vragen op de duidelijkste en volledigste wijze te willen beantwoorden tegen Woensdag, 21 December 1887:

- 1 — Hoeveel leden telde uwe vereeniging over één jaar, over twee jaren en nu?
- 2 — Waaraan wijdt gij het verschil in ledental toe? Ontwikkelt eens de reden welke gij meent de oorzaken daarvan te zijn?
- 3 — Waarin bestaan uwe werkzaamheden van 't afgelopen jaar.
 - A. Hebt gij schriften verspreid en welke? Omzendbrieven, manifesten, brochuren of bladen?
 - B. Hebt gij oproepen gehouden, meetingen gegeven, binnen of buiten de stad?
 - C. Zijt gij in betrekking geweest met andere steden?
 - D. Hebt gij werkstakingen te doorworstelen gehad? Hoe was de uitslag? Waaraan wijdt gij dit toe?
 - E. Hoe is de geldelijke toestand uwer vereeniging en hoe was hij verleden jaar?
 - F. Hebt gij nieuwe plannen om uw vereeniging te doen bloeien, nieuwe leden te winnen, propagande te maken, enz.?
- 4 — Zoudt gij niet ten naaste bij het getal werklozen kunnen bepalen onder uwe stielgenooten?
- 5 — Hoe is de algemeene toestand uwer nijverheid hier ter stede? Oefent deze toestand een gunstigen of ongunstigen invloed uit op het bestaan uwer vereeniging?

Alle aangeslotene vereenigingen zijn verplicht die vragen te beantwoorden en te dien einde eene bijzondere bestuurszitting samen te roepen, desnoods ook zoo spoedig mogelijk hunne leden in algemeene vergadering te raadplegen.

Niet aangesloten vereenigingen mogen ook die vragen beantwoorden, van hunne aanmerkingen zal ook rekening worden gehouden.

Men schrijve de antwoorden duidelijk, elk nummer afzonderlijk, op grote vellen gelijnd papier; slechts langs eene zijde beschreven. Wenschelijk is het dat zulks in dubbel gemaakt worde, omdat deze statistiek, alle zes maanden zal vernieuwd worden en de oude moeten bewaard blijven.

Men lette op, op iedere bladzijde een paar centimeters van den kant te schrijven, om het inbinden mogelijk te maken.

(1) Vooruit, 9 november 1887. Het artikel is als knipsel in het verslag geplakt op p. XXV.

Het centraal-comiteit drukt den wensch uit, dat zulks zoo ernstig mogelijk geschiedt en alles op bepaalden datum word ingezonden.

Het Midden-Comiteit der gentsche werkers-vereenigingen.

[I]

TOESTAND EN VERSLAGEN DER WERKZAAMHEDEN VAN DE VERSCHIL-
LIGE BIJ DE PARTIJ AANGESLOTEN MAATSCHAPPIJEN. 1887.

[II]

DE VOLGENDE MAATSCHAPPIJEN HEBBEN GEANTWOORD OP DE GE-
DANE VRAGEN.

	Weerstandskas
1. Wevers.	
2. Katoenbewerders	»
3. Vlasbewerders	»
4. Metaalbewerders	»
5. Meubelmakers	»
6. Houtbewerders	»
7. Sigaremakers	»
8. Dokbewerders	»
9. Voorbereidende w[erders]	»
10. Velbewerders	»
11. Schoenmakers	»
12. Metsers	»
13. Vrije Drukkers	»
14. Steen-Marmerbewerders	»
15. Moed - Vlijt	»
16. Moysons ziekenfonds	
17. Vereenigde Werklieden	»
18. Vrijdenkers	
19. Wij willen wat is recht.	
20. Gent Propagandclub	
21. Ledeberg	»
22. Lotelingskring	
23. Vooruit Bakkerij	
24. Werkman Ledeberg	
25. Meenen Wevers	
26. Ninoven	
27. Meenen-Voorwaarts samenwerking.	
28. —	
29. —	
30. —	

[III-IV]

HOEVEEL LEDEN TELDEN UWE VEREENINGEN OVER EEN JAAR EN NU?

	1883	1884	1885	1886	1887	
1. <i>Wevers</i>		900	1800		1400	
2. <i>Katoenbewerkers</i>			200	950	776	
	In 1886 ware er van 500 l[eden] in het ziekenfonds en nu 470 l[eden] z[iekenfonds]					
3. <i>Vlasbewerkers</i>			150	800	600	
4. <i>Metaalbewerkers</i>	65		22	350	350	
5. <i>Meubelmakers</i>			43	60	70	
6. <i>Houtbewerkers</i>			40	50	50	
7. <i>Sigaremakers.</i>			125	125	95	
8. <i>Dokbewerkers.</i>				250	105	
9. <i>Voorbereidende werkers.</i>				80	50	
10. <i>Velbewerkers.</i>			100	110	20	
11. <i>Schoenmakers</i>				40	37	
12. <i>Metsers.</i>				80	26	
13. <i>Vrije drukkersvereniging.</i>					72	
14. <i>Steen en Marmarwerkers.</i>					57	
15. <i>Moed en Vlijt. Staatsbedienden</i>					30	
16. <i>Moysons Ziekenbeurs.</i>				374	441	
17. <i>De Vereenigde Werklieden [ziekenbeurs] (Mooryaan)</i>		100	52	54	52	
18. <i>Vrijdenkersbond.</i>		198	130	130	300	
19. <i>Wij willen recht voor Allen.</i>			15	20	20	
20. <i>Gentsche Soc. Propagandeclub.</i>				415	330	
21. <i>Ledeberg. » »</i>				71	49	
22. <i>Lotelingen.</i>					135	
	waarvan er 14 in het leger zijn					
23. <i>Bakkerij Vooruit.</i>			2400	2500	2700	
24. <i>» De Werkman.</i>			568	661	600	
25. <i>Wevers. Meenen.</i>				50	10	
26. <i>Gaarebewerkers. Ninove Weerstandskas</i>				75	50	
27. <i>Meenen. Voorwaarts</i>					56	
				5945	8965	8375

[V-VI]

Nr 2 WAARAAN WIJDT GIJ HET VERSCHIL IN LEDENTAL TOE ?
ONTWIKKELD EENS DE REDEN DIE GIJ MEENT DAARVAN
DE OORZAAK TE ZIJN.

1. *Wevers.* Tijdens werkstakingen worden er vele leden, maar die komen maar bij uit baatzucht; later verlaat de meerderheid de vereniging. Ook verlies der laatste strijden. Die thans dikwijls twist, en slachtoffers ten gevolgen heeft.

2. *Katoenbewerders*. Einde 85 brak de werkstaking bij Parmentier [uit]; vele uit baatzucht werden leden; door de overwinning werd er eene grote leden aanwinst gedaan. De meesterknechten en kruiperskatoenbewerders stichte een bond welke verscheidene onzer leden vervolgde (Door afbranden in Gent en Frankrijk van spinnerijen gelukte dit)
3. *Vlasbewerders*. Het verlies der leden is toe te schrijven aan geen oogenblikkelijk voordeel aan de leden. de niet ontwikkeling en de betrekkelijken goeden toestand der werkuren.
4. *Metaalbewerders*. Door de werking des bestuur en goede [...] is die aanwinst; ook door de schelmerij van een en ander baas die de oogen deed open gaan.
5. *Meubelmakers*. Door de protestatie tegen verkoop van nieuwe meubels in venditie zalen en onze aansluiting bij de werkliedenpartij is ons leden aanwinst.
6. *Houtbewerders*. De niet aanwinst van leden is den hoogmoed van de stielgenooten.
7. *Sigaremakers*. Oorzaak van minder leden is de vervolging; misluken van vroegere strijden; de macht der vereeniging niet gelooven; den inleg van de kleine winst.
8. *Dokbewerders*. Het groot getal leden verlies is veroorzaakt door 2 strijden welk verloren werden. De vervolging onzer leden is groot. De wankelbare geve ontslag.
9. *Voorbereidende werkers*. De leden min welk er zijn is veroorzaakt door niet regelmatig den wekelijksche inleg af te halen.
10. *Velbewerders*. Het ledenverlies is geen werk en de vervolging. Ook de werklieden niet van het vak welk werk innemen. Op iedere fabriek maar eenige mannen met kennis.
11. *Schoenmakers*. Geen leden aanwinst is toe te wijten aan weinig loon en werk; ook dat 0,25 inleg veel is. Schoenmakers vermeenen benadeelig te zijn door Vooruits Winkel.
12. *Metsers*. Leden verlies is toe te wijten aan nalatigheid des boden, onverschil der leden omdat niet direct het lidzijn voordeelen bijbrengt. Tevens daar M[aatschappij] Vooruit haar werk in aanbesteding geeft.
13. *Vrije Drukkers*. Bestaat nog maar een jaar.
14. *Steen- Marmerebewerders*. Moeyelijk om leden bij te winnen. Vele antwoorden: als u de verbetering bekomt; dat is dan ook voor ons.
15. *Moed en Vlijt. Staatsbedienden*. Ledenverlies. Oorzaak: bode, schrijver, lastering (Zaak Lootens)
16. *Moysons*. Leden aanwinst is door de langen en velen trok die de leden bekomen.
17. *De Vereenigde Werklieden*. De afbraak der wijk nieuwbrug en de verklaring van socialistische ziekenbuurs heeft eenige leden verlies veroorzaakt.
18. *Vrijdenkers*. Ons leden aanwinst is veroorzaakt door de vrije gedachten die meer onder de werklieden komen.

19. *Wij willen recht voor Allen*. De niet aangroei van leden is toe te schrijven aan den inleg en slechte tijden.
20. *Gentsche Propagandclub*. Dienst der boden gebrekking; geld in de week halen, slecht dit; tegenzin tot betaling der gelden door de vrouwen; werklozen en kleine winst; werkloosheid des club zelf; ook de onderafdeelingen doen niets om leden bij te winnen in den club.
21. *Ledeberg Club*. Ledenverlies door de aansluiting der bakkerij aan de boekerij; ook Zaak Lootens.
22. *Lotelingen*. Nog geen ondervinding.
23. *Vooruit*. De leden aanwinst is door goed brood en andere artikels welk voordeelig zijn; ook door de strijd voor de werklieden.
24. *De Werkman*. Leden verlies is veroorzaakt door de aansluiting bij de partij; en Volksbelang.
25. *Meenen*. Leden verlies. Herbergierkwesties; geen eigen lokaal.
26. *Ninoven*. De vervolging der fabrickanten.
27. *Voorwaarts M[eenen]*. Propaganda voor bakkerij en eigen lokaal.

[VII-XII]

3de

WAARIN BESTAAN UW WERKZAAMHEDEN VAN 'T AFGELOOPEN JAAR?

1. *Wevers*. Tijdens werkstakingen schriften verspreiding; bespreking der algemene werkstaking; Meenen maatschappij gesticht; Brugge en Wetteren mislukt; in Frankrijk briefwisseling tot ondersteuning des strijd en werk voor de werklozen te bekomen.
De maatschappij heeft in 1886 4 werkstakingen gehad.

1886 Janu[ar]y: Heyman:	3.400 frs.
Augustu[s]: Benoit:	1.040 »
October: Morel:	210 [»]
» : Benoit:	200 [»]
	= 4.850 [»]

1887 Janu[ar]y: De Coster Rousseau:	2.400 verloren.
» : Vander Haeghen:	200 gewonn[en].
April: Heyman:	2.200 verloren.
Mei: Baertsoen:	3.800 »
	= 8.600

2. *Katoenbewerders*. Schriften verspreiden; meeting in en buiten de stad; in betrekking met Aalst, Teemsch en 't Noorden van Frankrijk; 4 werkstakingen gehadt sedert 86, waarvan 2 verloren.
3. *Vlasbewerders*. 33.650 omzendbrieven verspreidt; 3 Meetings; Lokeren, Kortrijk, Doornik, Brugge, Rijssel, Tourcoin[g], Engeland betrekkingen; aan Werkstaking O[nkosten] Vervolging: 894,80; verder

- deelgenomen aan Congressen; boek over vlasspinnen en abonnement op 't blad *La commerce et l'industrie*.
4. *Metaalbewerkers*. Oproep in en buiten Gent; bijwonen der congressen; ondersteuning aan werkstakingen enz.
 5. *Meubelmakers*. Affichen vreemde steden; Meetings in de stad, in betrekking met andere steden, stichten te Leuven enz; geen werkstaking.
 6. *Houtbewerkers*. Oproepen in afzonderlijke gebuurten; betrekkingen met andere steden.
 7. *Sigaremakers*. 4 oproepen, 2 maal in Geeraardsbergen; [betrekkingen met andere steden]; geen werkstakingen.
 8. *Dokbewerkers*. Oproepen en verspreiding van schriften; in Brugge, Antwerpen en Terneuzen onderhandelingen met de vakgenooten. Het totstaand brengen van zelf werk aan te nemen; 3000 frs. materiaal; In den strijd hebben wij 20 tal onzer mannen zien in het gevang geraken.
 9. *De Voorbereidende Werkers*. Oproepen en schriften; ondersteuning aan 2 slachtoffers.
 10. *Velbewerkers*. Oproepen; getracht in Eekloo iets te doen, maar daar uit vrees geen hulp bieden.
 11. *Schoenmakers*. Niets gedaan bij gebrek aan een bestuur.
 12. *Metsers*. Oproepen in stad en rond de stad, zoals op Ledeberg, Gentbrugge.
 13. *Vrije drukkers*. [Oproepen in stad] Werkzaam deel aan de kiesstrijden voor werkrechtensraad en Gemeente; in November een Vakblad gesticht; Goed onthaald.
 14. *Steen- Marmerbewerkers*. Oproepen en in betrekking met Brussel en Walen, plaatsen waar het meest van ons werk gedaan word.
 15. *Moed en Vlijt. Staatsbedienden*. Door den propagandecollege Ledeberg Meeting; geen omzendbriefkens of meetings door ons gebrek aan sprekers.
 16. *Moysons*.
 17. *Vereenigde Werklieden*.
 18. *Vrijdenkers*. Schriften verspreiden; bijwonen der Congressen; hulpverlening aan Vrije Huwelijke; geboortens en begravingen 2.
 19. *Wij willen recht voor Allen*. Verspreiding des blad Vooruit, Landbouwer, kiesmanifesten enz; ook Laarne, Destelbergen, Wondelgem, Evergem bezocht.
 20. *Gentsche Club*. Veel beslissen en weinig kunnen doen, gebrek aan geld; laatst nu veel verbeterd; administratiekosten af; frs 200 boeken gekocht, kas enz.
 21. *Ledeberg [Club]*. Schriften verspreiden; 11 Meeting Gentbrugge en 5 Ledeberg; aankoop van boeken enz.
 22. *Lotelingen [Club]*. [Schriften verspreiden]; liedjes, Meeting; ondersteuning aan die welk nu in 't leger zijn.
 23. *Vooruit*. [Schriften verspreiden]; oprichten van 2 nieuwe apotheken bij die een welk bestond; uitbreiding des kleeuwinkel; schoenwinkel; koolmagazijn; Lusthof; aankoop lokaal N 2; stichten eens

13. <i>Vrije Drukkers</i> . [Den geldtoestand] hopen wij door ons Vakblad te verbeteren	23,00
14. <i>Steen- Marmerbewerkers</i> . Geen geld in kas daar de oprichting nog al redelijk was gekost heeft.	
15. <i>Moed en Vlijt. Staatsbedienden</i> . Wederstand en Ziekenfonds	85,00
16. <i>Moysons</i> . De in kas was 1886 2637,07; De ontvangst is 1887 de somme van 4629,87, uitgaven 4315,58; De in kas is nu	2940,00
17. <i>Vereenigde Werklieden</i> . Toestand zelfde van verleden jaar: 4 actien min 29,60 is	370,00
18. <i>Vrijdenkers</i> . Door de twee overlijdens welk 125 ieder begravingskosten is ons toestand niet al te goed; nogthans nog in kas nu	110,00
19. <i>Wij willen Recht voor Allen</i> . De inleg voor was 0,25 in de week en nu 0,15 en dit is nog te veel.	
20. <i>Gentsche club</i> . Zelfde toestand, niets in kas, altijd geld te kort voor propagande.	00,00
21. <i>Ledeberg [Club]</i> . Verleden jaar 52,51 schuld. Onze uitgaven dees jaar was van 324,75; de inkas is nu nog	6,44
22. <i>Lotelingen</i> . Onze inrichting heeft nog al wat gekost. Nu bestolen door een bestuurslid (Van Acker) voor de somme van rond 70 frs.	200,00
23. <i>Vooruit</i> . Toestand is goed; toch door de vele en spoedige nieuwe inrichtingen kort op elkander is er schuld.	
24. <i>Werkman</i> . [Toestand is goed.]	
25. <i>Meenen</i> .	
26. <i>Ninove</i> . In kas 1886: 175 frs; nu in kas	450,00
27. <i>Voorwaarts</i> . Beginne.	

[XV-XVIII]

5de vraag

HEBT GIJ NIEUWE PLANNEN OM DE VEREENIGING TE DOEN BLOEIEN EN NIEUWE LEDEN TE WINNEN?

- Wevers*. Bestuur aangenomen om de inleg te vermeerderen welk zoude dienen tot ondersteuning der leden wiens fabriek verhuisd of bij ongeluk anders; niet veel kans dit.
Propagande op den buiten waar er fabrikanten van de stad zicht geplaats[t] hebben; ook een vakblad ware wenschelijk.
- Katoenbewerkers*. Een commissie samengesteld uit alle fabrieken; een spinkundig zelf-onderricht; den wensch van een Vakblad te hebben.
- Vlasbewerkers*. Van gedacht voor ziekenfonds bij te stichten, en de leden te verplichten de vergadering bij te doen wonnen om hen te ontwikkelen.
- Metaalbewerkers*. De Ziekebus bij den bond aan te sluiten; stichten eener boekerij; enkel aankoop van boeken die over het vak handelen.

5. *Meubelmakers*. Alles in het werk stellen om de schrijnwerkers bij de partij aan te sluiten; daardoor ook ledenaanwinst; bond stichten in Luik.
6. *Houtbewerkers*. Gedacht is om hulp in te roepen van vreemde sprekers om zo misschien leden te winnen.
7. *Sigaremakers*. Het stichten van een bond; en oprichten van een samenwerkend werkhuis.
8. *Dokbewerkers*. Met vast besluit de uitbreiding van zelf-werk te ondernemen.
9. *De Voorbereidende W[erkers]*. Samensmelting der leden in Wevers en katoenbewerkers.
10. *De Velbewerkers*. Werking om verschillende kleine vereenigingen te zamen te doen werken; eenige leden hevig tegen dit; in de hoop der geldverdeeling.
11. *Schoenmakers*.
12. *Metsers*. Zoveel mogelijk in en rond Gent oproepen doen.
13. *Vrije Drukkers*. Oproepen overal [waar] kans is om leden te winnen en te ontwikkelen.
14. *Steen- Marmerbewerkers*. Oproepen rond Gent en elders waar ons werk gedaan wordt; voornaamentlijk zie met die plaatsen waar men goedkoop werkt.
15. *Moed en Vlijt-Staatsbedienden*. Niets bij gebrek aan bekwa[m]e mannen.
16. *Moysons*.
17. *Vereenigde Werklieden*.
18. *Vrijdenkers*. De kinderen en ouders der eerste communicanten op feesten te vergaderen; verspreiding van schriften aan kerken enz.
19. *Wij willen Recht voor Allen*. Geven van congres voor den strijdpenning; ten minste eens in de maand de leden te verplichten in den zomer buiten pr[o]p[agande] te maken.
20. *Gentsche club*. Werking regeling des arbeidswet; ondercluben bij en met ons te doen werken; leeskring helpen nieuwe sprekers en schrijvers te vormen.
21. *Ledebergen [club]*. Voordrachten geven op vergaderingen en voorts schriften verspreiden.
22. *Lotelingen*. Met dubbel moed te werken.
23. *Vooruit*. Voor de Ontwikkeling meer dan vroeger te zorgen; kosteloze doctor en medecijn; Aardappelen, Vleesch enz. enz. zelf te verkoopen.
24. *Werkman*.
25. *Meenen*.
26. *Ninove*
27. *Voorwaarts*. Samen verbruik uit te breiden.

6de vraag

[XIX-XX]

WELK WAS HET PLAN VERLEDEN JAAR EN ZIJT GIJ ER IN GELUKT?

1. *Wevers*. Het stichten van maatschappijen buiten Gent; dit is niet gelukt; ook het tegenhouden van werkstakingen is mislukt.
3. *Vlasbewerkers*. Al het mogelijke gedaan voor een beweging om minder te werken ; dit is mislukt ; ook poging voor een vakblad ; den overlast van de mannen daartoe in staat heeft dit belet.
23. *Vooruit*. Oprichten van apotheeken en andere nieuwe magazijnen, welk gelukt is.

7de vraag

[XXI-XXII]

SCHAT HET GETAL WERKLOOZEN UWER VAKGENOOTEN
ZOO NA MOGELIJK.

1. *Wevers*. Leden zonder werk: 150; doorgaans nu 2000 z[onder] w[erk]; Gent en Ledeberg kan ruim 4000 wevers plaatsen.
2. *Katoenbewerkers*. [Leden zonder werk]: 51 l.
3. *Vlasbewerkers*. [Leden zonder werk]: 500.
4. *Metaalbewerkers*. [Leden zonder werk]: 10 %. In evenredigheid zijn er altijd meer onvereenigde zonder werk; daar wij elkander als kan er in helpen.
5. *Meubelmakers*. 45 z[onder] w[erk]
6. *Houtbewerkers*. ([Zonder werk] 10 l[eden])
7. *Sigaremakers*. [Zonder werk] 5 l[eden]
8. *Dokbewerkers*. Het getal werkloozen is niet te bepalen daar er vele niet van het vak-zijnde werklieden welk zonder werk zijn het onze gedeeltelijk inneemen.
9. *De Voorbereidende W[erkers]*. [Het getal werkloozen] is O bij ons weten.
10. *Velbewerkers*. [Het getal werkloozen] is omtrent 100.
11. *De Schoenmakers*. Werkloozen veel die maar een gedeelte der week w[erken]
12. *Metsers*. [Werkloozen] groot: 1000.
13. *Vrije Drukkers*. [Werkloozen] is niet groot: 5.
14. *Steen-Marmerbewerkers*. werkloozen: 40-tal.
15. *Moed en Vlijt-Staatsbediende*. Geen werkloozen.
16. *Moysons*.
17. *Vereenigde Werklieden*.
18. *Vrijdenkers*. Het getal werkloozen leden 25 geschat welk in verschillende nijverheden werkten.
23. *Vooruit*. [Het getal werkloozen is groot] welk meest lid zijn van een vakvereeniging.
25. *Meenen Wevers*. [Het getal werkloozen] is groot.
26. *Ninove*. [Het getal werkloozen]: 500.

8ste vraag
[XXIII-XXIV]

TOESTAND DER NIJVERHEID.

1. *Wevers*. Slecht; Fabrieken naar den buiten verhuisd en nog in de toekomst; voorwendsel: niet kunnen concurreeren; op de vereeniging is dit een zeer slechte indruk.
2. *Katoenbewerkers*. In Gent en Noorden van Frankrijk vooruitzicht op beternis; bijzonderste strijd is ook om bekwame en rechtvaardige meester gasten.
3. *Vlasbewerkers*. Tamelijk voldoende werk; reglementen drukkender; vermindering van loon; dit eens op een botsing uitkomen.
5. *Meubelmakers*. Niet al te best; dit is nadeelig voor de vereeniging.
6. *Houtbewerkers*. In den zomer redelijk; in den winter slecht.
7. *Sigaremakers*. Slapte in den handel; dit is ongunstig.
8. *Dokwerkers*. Den handel scheen te verbeteren door de vele schepen welk niet gewon ware en niet kosten vroeger ten onze binnen komen.
9. *De Voorbereidende W[erkers]*. Ons toestand is verslecht, daar die geheel te zamen gaat met de katoennijverheidstoestaan.
10. *Velbewerkers*. Toestand slecht; nu een weinig verbeterd met de val der fabriek Boré te Eeckloo.
11. *Schoenmakers*. Door de vreemde groote winkels die hun werk elders doen maken en hier verkoopen is dit nadeelig voor ons en 't vooruitzicht is slecht.
12. *Metsers*. Toestand verslecht van jaar tot jaar; in den zomer meer zonder werk; de oorzaak daarvan is het entreprisewerk.
13. *Vrije Drukkers*. [Toestand] redelijk wat werk betreft; de loonen zijn zeer verschillend; gemiddeld rekenen 0,30 per uur.
14. *Steen-Marmerebewerkers*. Veel werk maar dit komt van elders waar de bazen den arbeid goedkooper hebben.
15. *Moed en Vlijt-Staatsbedienden*. De slechten toestand der nijverheden oefenen bij ons weten niets op ons werklieden toestand uit.
16. *Moysons*.
17. *Vereenigde Werklieden*.
25. *Meenen-Wevers*. Alles voorspeld niets anders dan nog den toestand te verslechteren.
26. *Ninove*. Uiterst slecht.

[XXV]

ALGEMEEN VERSLAG OVER DEN TOESTAND DER WERKERSVERENIGINGEN TE GENT.

Doel: Het Gentsch Midden-Comiteit heeft in de zitting van 7 xbr. 87 besloten de volgende vragen te stellen aan al de Werkersvereeningen van Gent. Dit besluit verscheen in het Dagblad Vooruit van 9 December.

Het doel van dit besluit was eene statistiek te bekomen van de werkin-

gen der verschillende maatschappijen, en vooral uit de werkingen en hun uitslagen te kunnen oordeelen wat er diende gedaan, herhaald, gewijzigd te worden in die werkingen om de partij nog meer uit te breiden en haren invloed op de werklieden te vergrooten. Geen oogenblik was geschikter als nu, terwijl er eene windstille in de beweging is. Zoo een overzicht was vooral noodig na de koortsachtige spanning waarin wij door verschillende ras opeenvolgende gebeurtenissen verkeerd hadden. Na de doorstane schokken moesten we weer onze positie inemen en versterken voor de toekomst, iets wat ons slechts mogelijk was als we goed op de hoogte van den waren toestand der verschillende regimenten gebracht waren.

De maatschappijen hebben dat tamelijk goed ingezien en op enkele uitzonderingen na goed en volledig geantwoord. In 't slot van ons verslag zullen wij daarover spreken. //

[XXVI]

Uit het verslag blijkt dat de partij in 1885 circa 6.000 leden telde; in 1886 klimt dit getal tot op 9.000 leden terwijl het 1887 terug daalt tot op 8400 leden. In 1886 worden er 5 nieuwe vereenigingen gesticht met een gezamenlijk ledental van 531 leden en in 87 ontstaan de Vrije drukkers[ers] vereen[eging], Steen en marmerb[ewerkers], en Moed en Vlijt met een ledental van 159. Wat valt hieruit op te maken: dat de partij vergeleken bij het jaar 87 tegen 85 ruim 2400 leden versterkt is. Wel is waar was dit getal grooter in 1886 maar hier dienen we een oogenblik stil te staan en de oorzaken daarvan na te gaan. De oorzaken van dien snelle aangroei in ledental vinden wij in de werkstaking der grasfabriek, die een schitterende triomf was voor de werkersbeweging hier in Gent. Ziehier wat de katoenbewerkers er op antwoorden:

2e. Op het einde van 1885 en begin van 1886 brak de werkstaking los bij Parmentier-Van Hoeghaerde en Cie (Grasfabriek); gedeeltelijk uit overtuiging en ook uit baatzucht *sloten zich alle de werkstakers aan bij de vereeniging*; de triomf door de vereeniging behaald wakkerde nog andere vakgenooten aan om zich te vereenigen.^a

Die rede is doorslaande maar echter meenen wij dat ze nog versterkt wordt door latere voorvallen zoals het zenden van 10.000 brooden naar het Walenland tijdens de werkstaking aldaar. Het gevoel van solidariteit was in de werklieden opgewekt door de behoefte aan vreemde hulp die ze tijdens hun eigene strijd ondervonden hadden en omdat het nu enkel Vooruit was, die in staat was in zoo ruime mate de hongerige werkstakers te ondersteunen, was Vooruit in dien oogenblik de liefde van duizende werklieden; iedereen wilde er deel van maken; iedereen was van gedacht dat de werkersver-

[XXVII]
eenegingen // nu onoverwinbaar waren. Alle vereenigingen troken van die gebeurtenissen profijt. De Vlasbewerkers vervierdubbelde op enkele maanden. De wevers wonen 900 leden en vermeederde het ledental op enkele maanden tot 3.000. Juist nu dit blind vertrouwen in de vereeniging, of

(a) opgeplakt knipsel uit het verslag der katoenbewerkersvereeniging.

om juister te zeggen, het verkeerd opvatten van het doel der vereeniging; te weinig kennis van de ware macht der maatschappijen-weerstandskassen, was de schuld van eene reactie onder de werklieden zelve. Verscheidene werkstakingen werden roekeloos aangegaan, op slechte tijdstippen, met onvoldoende hulpmiddelen enz., en mislukten. Vandaar ontmoediging, soms bitterheid tegen besturen of iets dergelijks. De wevers denken er over als volgt.

(Antw. 2de vr.) Ten gevolge der meenigvuldige werkstakingen die in 86 en 87 zijn uitgebroken en deze gevalen de geschikste zijn om de werklieden het nut der vereeniging te doen begrijpen, heeft het bestuur natuurlijk der gelegenheid gebruik gemaakt om de vereeniging zooveel mogelijk leden te doen winnen of het mogelijk is geweest. Het spreekt van 't zelfs dat deze aangeworvene leden *geen overtuigde personen* waren en die naar de werkstaking het hun waarschijnlijk te kostelijk is gevalen om langer lid te blijven. ^a

Ontleden we dit goed dan wil zulks zeggen: een groot deel werd lid met het oog op den onderstand tijdens de werkstakingen, die naar hun inziens spoedig moesten uitbreken. Overal toch zijn er talrijke grieven, zulks betwist niemand, maar toch is het nutteloos het werk te staken, op oogenblikken en in voorwaarden die niet de minste kans van lukken aanbieden. Veel verstandiger is het in dergelijke gevallen te wachten, zich uit te rusten en nieuwe krachten te verzamelen voor eene versche attaque. Die leden, of toch een groot deel zeggende de wevers, waren geen overtuigde personen; dat wil geheel duidelijk zeggen: eens de werkstaking mislukt hielden [XXVIII]

ze op lid te blijven // en lasterde soms nog de partij en de vereeniging op den hoop toe.

Wij hebben nu gezien wat de rede was van den plotselinge aangroei der vak en andere vereenigingen. *Mislukte werkstakingen* mogen wij nu als een der bijzonderste oorzaken beschouwen van eene gedeeltelijke terugwerking. Hier rijst voor velen eene vraag op. Waarom lukten de werkstakingen zo gemakkelijk niet meer als vroeger? Iedereen die hier te Gent de beweging heeft willen nagaan kan daar gemakkelijk op antwoorden en wij vatten het in een volzin samen: *het begin van organisatie die wij bij al de Reactionnaire elementen tegenover onze werkersorganisatie [zien]*. Hetgeen de wereld door op grote schaal gebeurd, namelijk het internationale verbond ^b der bezitters om de werkersbeweging te dempen, heeft men hier te Gent gemakkelijk kunnen waarnemen. Daags na het uitbreken der werkstaking van Casier lazen we reeds in dagbladen aan hoeveel per spil dien fabrikant schadeloos zou gesteld worden voor de verliezen door de werkstaking geleden. En dien onderstand genoot hij van wege zijne confraters, zoo liberale als katholieke. Opmerkzaam was het hoe dit voor de eerste maal gedaan werd, of ten minste was het voor zoover wij weten de eerste maal dat zulks opentlijk door de bladen werd bekend gemaakt. De werkersvereenigingen rond „Vooruit” gegroepeerd waren een gevaar gewor-

(a) opgeplakt knipsel uit het verslag der weversvereniging.

(b) Doorgeschrapt: de samentrekking van alle.

den voor de fabrikanten en van dan af werd er niets meer gespaard om ons te dwarsboomen en als het kon „Vooruit” te verpletteren. Opvolgentlijk zien wij geheel de *drukpers*, *liberaal*, *katholiek* en onpartijdig als op com-mando de vuigste laster, de onbeschaamdste leugens neerschrijven. Dezelfde pers verricht goed haar werk tijdens de *tendance* processen, die ons door [XXIX]

de burgers worden aan // gedaan. De politie word uitgezonden om loon-bedervers op te zoeken en te beschermen, en van het uitschot der Gent-sch[e] werklieden richt men een bond op, onder bescherming van de politie en 't patroonschap der fabrikanten om overal op de fabrieken enz. de anti-social[istische]propaganda aan te vatten, door beloften en bedreiging de werklieden van ons af te rukken, om ze in geval van weigering broodeloos te stellen en te vervolgen.

De vermindering ^a in ledental wijten wij toe aan het mislukken van twee tegelijk uitgebarsten werkstakingen, namelijk bij Huisman-Bulke en Cesar Debaerdemaecker ¹ waardoor onze kas uitgeput geraakt[e] en ons nog bovendien in schulden staken bij andere maatschappijen en dan nog onze leden niet konden voldoen want het getal werkstakers was ten getalle van 33 leden.

Het werk der werkstakers werd onderkropen door andere werkloozen van wijd en zijds en zoo waren er veele verplicht werk te zoeken bij andere bazen, hun lidboekje en kaart in hunne tegenwoordigheid te scheuren, in een enveloppe te steken en naar de maatschappij te zenden. ^b

... ook de schrik en 't bekrompen oordeel van veel personen d[i]e denken met hunne vereeniging getrouw te blijven te zullen op hun werk vervolgd worden of in geval van werkverlies zoo ligt niet elders te zullen kunnen binnen geraken. ^c

Die vrees bij de werklieden welke op het eerste zicht ongewettigd kan voorkomen bewijst niettemin dat de moucharddienst op breeder voet werd ingericht en medehielp de niet-overtuigde leden aan 't wankelen te brengen, en er eenige van ons af te trekken. Een blad, de *Kaarsendomper* ² werd door de fabrikanten ondersteund en ziet nog heden het licht. In navolging

(a) Doorgeschrapt : Het verschil.

(b) Opgeplakt knipsel, waarschijnlijk uit het verslag van de dokwerkersvereniging.

(c) Opgeplakt knipsel ; zelfde handschrift als het verslag der weversvereniging.

(1) Hier worden twee scheepsagentenfirma's bedoeld : De Baerdemaecker uit de Fiévéstraat en Huisman & Bulcke op de Dok (Zie *Wegwijzer der stad Gent 1887*, p. 494).

(2) De naam „Kaarsendomper” is kennelijk een spotnaam. Steeds onder deze naam polemiseerde „Vooruit” in die dagen heftig met dit krantje. Waarschijnlijk werd er „De Lichtstraal” mee bedoeld. Dit blad verscheen voor het eerst op 6 november 1886 en kondigde zich aan als resoluut anti-socialistisch. Het werd de voorloper van het christen-democratisch dagblad „Het Volk”. (zie hiervoor Voordeckers E., *op. cit.*, p. 332).

van Vooruit stichtte men eene kapital[istische] broodbakkerij, die nu reeds eene werkstaking voor loonafrok had te doorworstelen. //

[XXX]

Vooruit werd echter niet getroffen; bij duizende werklieden heeft hij al zijnen invloed en *prestige* behouden. Slechts de maatschappijen wiens social[istisch] karakter min duidelijk afgeteekend was verloren eenige leden, iets wat ten volle bewijst dat de samenw[erking] zooals ze door ons beoefend word, ingang heeft gevonden en het de werklieden van dag tot dag helderder in het hoofd word dat er tot hunne redding iets meer dient gedaan te worden als broodbakken. De woede der Reactie is waarlijk door die mislukte pogingen ten toppunt geklommen in zoover dat ze na de uitgaven, de politieke richting, alles enfin in „Vooruit” te hebben bekritikeerd het zoover drijven de maatschappij te willen treffen in den persoon van haren gérant, E. Anseele, door dezen laatsten als *dief* uit te geven. Ook dit middel zal mislukken: door de algemeenheid der leden is het besluit genomen het dompersblad die dezen laster drukte te vervolgen.

Dit alles hebben wij aangehaald om die zoogezegde terugwerking uit te leggen en om te toonen dat we niettegenstaande die menigvuldige aanvallen sedert 1885 met 2400 leden geklommen zijn, een respectabel cijfer, de omstandigheden in acht nemende.

Voor wat het ledental der partij aangaat moeten wij nog een woordje reppen over de propagandaclub in 't bijzonder. Die vereeniging welke de ziel der partij moet zijn heeft ook haar ledental zien afnemen. Wel is waar is dit veeleer aan verschillende bijzaken toe te schrijven in 't verslag vermeld, zooals gebrekkigen dienst der boden en uit de slechte inrichting van den club, waaronder de hooge administr[atie]kosten mogen gerekend worden, sproot ook zijne gedwonge werkloosheid voort. Maar hier rijst weeral [XXXI]

de // vraag op. Waarom was de club slecht ingericht en daardoor tot werkeloosheid gedwongen? Wij gelooven dat de aandacht van de partij van die vereeniging gedurende eenigen tijd is afgetrokken geweest. De rol immers die hij vervulde gedurende de opvolgende werkstak[ingen] enz. was van tweeden rang, en al de verstand[elijke] en mater[iële] krachten hebben zich gedurende eenigen tijd samen getrokken op die feiten. Nu echter dat alles betrekkelijk rustig is, is het ook meer dan tijd aan die vereeniging te denken, haren vorigen bloei trachten te doen herleven en haar ledental te verdubbelen. Wij zullen verder daarover de propagandaclub hooren spreken.

Gaan we nu over tot de werkzaamheden der verschillende vereenigingen en zien we daarna wat er zou dienen gedaan te worden in 't belang der partij. Raadplegen wij de verslagen en dan vinden wij als bijzonderste werkzaamheden het verspreiden van briefjes, manifesten, enz. ter gelegenheid van werkstakingen, aankondigen van algem[eeene] vergaderingen enz.. De Vlasbewerkers meldden in hun verslag dat ze niet min dan 33.680 omzendbrieven hebben rondgedeeld. Dit getal is groot. Iedereen zal het bekennen en nogtans bleven de oproepen onbeantwoord en de uitslagen waren nietig in vergelijking met de aangewende pogingen. Dit is spreken-de over 1887. In 1886 echter was eene aankondeging in het blad voldoende

om op eenen oproep eene proppensvolle zaal uit te lokken en leden te winnen.

Door de Wevers, Vlasbew[erker], Sigarenmakers hebben mislukte pogingen aangewend om elders vakbonden in te richten. Slechts te Meenen is er eene Weversmaat[schappij] tot stand gekomen, welke nu voor den oogenblik bestaat. De meubelmakersbond hielp eene vakvereening stich-[XXXII]

ten in Leuven en door vele pogingen gelukte zij erin een belgische // federatie te stichten van de verschillende meubelmakersverbonden des lands.

Over 't algemeen gezien meenen de verschillende vereeningen dat ze met hunnen propagandemiddelen weinig of niets gewonnen hebben en waaraan schrijven zij de rede toe. De Vlasbewerker zeggen het volgende.

... omdat de vakvereening *geen oogenblikkelijk voordeel geeft*, ook het lage peil der ontwikkeling der vakgenooten en den betrekkelijken goeden toestand der nijverheid. ^a

Hier moeten wij eene bijzondere melding maken van de metaalbewerkerbond wiens eigenhandig verslag wij gemeend hebben te moeten inlascen, omdat hij bijzonderlijk goed vooruit is gegaan.

In het begin van 1886 werd weder een oproep gedaan welke een honderdtal leden medebragt en die na verloop van zes maanden aangroeide tot 350 leden. In deze toeloop kwamen ook allerhande karakters en onontwikkelde lieden. Het bestuur, bijgestaan door de ontwikkelde als ook de socialistische propagande in Gent hielp mede dezelve te ontwikkelen en diegenen hier niet voor vatbaar verlieten langzamerhand de maatschappij maar werden steeds door nieuwe leden vervangen. Alhoewel de gentsche metaalbewerker grieven en ^b onrecht aangedaan wierden, welke zij aan de werkcommissie blootgelegd hebben, werd de bond gespaard van werkstaking; ook werd dit laatste geenszins aangemoedigd of uitgelokt. In dezelfde plaats ondersteunden zij de stakingen van andere steden en vakken, zooals de staking in Ensival, Cobertange, Amerceau, Aalst, Geeraardsbergen enz., wevers en spinners van Gent (Grasfabriek, Smet-Guequier, Baartsoen enz.), welke gezamentlijk de som van 600 franks overtroffen. Niemand vroeg om onderstand of bijdragen zonder voldoening, boven 500 franks in 2 jaren aan de werkliedenpartei, kreeg de boekerij 47 franks, harmonie en vrouwenvereening // [XXXIII]

ook hun aandeel enz. Bij al deze ontotale uitgaven bleef den bond nog in kas de som van 2.100 franks, welke in de samenwerkende maatschappij Vooruit op intresten is aangelegd. Wat er voor de gentsche metaalbewerker veelbelovend is zij de landelijke vakbond, welke het mag tot hun eer gezegd worden zijn ontstaan grootelijks aan hun te danken heeft, wiens zetel te Brussel is en met Kerstdag

(a) Opgeplakt knipsel uit het verslag van de vlasbewerkervereening.

(b) Bijgevoegd in andere inkt : 1887.

zijn tweede congres houdt waar Gent telkens met 3 afgevaardigden vertegenwoordigd is geweest. Ook zijn wij voornemens ^a tot bloei des bonds de ziekenbeurs der vereenigde metaalbewerkers bij den bond aan te sluiten. ^b

De cigarenmakers:

B. Dat de werklieden over het algemeen genomen te weinig verdienen voor het betalen der inlegelden welke als lidmaatschap der vereeniging geeischt worden.

C. Dat vele werklieden door het mislukken van vroegere werkstakingen *geen hoop hebben in de macht der vereeniging* en vele daardoor in een slaafschen en onverschilligen toestand zijn gebracht waarin zij blijven berusten. ^c

De velbewerkers:

Eenige onzer zonder werk zijnde leden hebben [wij] naar Eecloo gezonden daar het juist die ^d stad is dat de hevigste concurrentie doet aan de gentsche velbewerkers door de kleine loonen die aldaar betaald worden; dat was dan ook de schuld dat onze mannen daar niets konden verrichten: de werklieden van die fabriek waren te bang, zelfs van volledige inlichtingen tegenover het loon en over de manier van werken. ^e //

[XXXIV]

De schoenmakers:

Wij schrijven de weinige vooruitgang toe ten 1sten dat verscheidene stielgenoten meenen benadeelig[d] te zijn *door de samenwerking*; ten 2den dat wij geen regelmatig bestuur kunnen krijgen; ten 3den en ook gedeeltelijk toe te schrijven aan werkgebrek om nog van het karig loon 25 ctm. ter week in te leggen. ^f

In die eenige regels hebben wij de voornaamste redenen waarom de pogingen om leden te behouden of bij te winnen mislukten. De vlasbewerkers wijzen op de weinige ontwikkeling hunner stielgenoten en den iet of wat meerdere en aanhoudende vooruitgang van meubelmakers, metaalbewerkers, enz. geven hun daar gedeeltelijk gelijk. Die vereenigingen groeiden niet zoo snel aan maar ondervonden ook die hevige terugwerking niet in 1887, bij de Vlasbewerkers waargenomen. Het niet geven van oogenblikkelijk voordeel waarop de vlasbewerkers wijzen is slechts het gevolg van dien

(a) Doorgeschrapt: hebben ... gevoegd.

(b) Opgeplakte knipsels uit het verslag van de metaalbewerkersvereniging.

(c) Opgeplakt knipsel uit het verslag van de sigarenmakersvereniging.

(d) Doorgeschrapt: in [die stad].

(e) Opgeplakt knipsel uit het verslag van de velbewerkersvereniging.

(f) Opgeplakt knipsel uit het verslag van de schoenmakersvereniging.

lagen trap van ontwikkeling die de werklieden niet toelaat iets verder te zien in de toekomst, die noodzakelijk eischt dat ze zich verdedigend inrichten tegen alle loonafrokken, nieuwe reglementen enz.... andere wisselvalligheden die de toenemende ontwikkeling der groot-industrie noodzakelijk na zich sleept.

De weinige ontwikkeling der fabriekswerklieden blijkt dus de groote oorzaak dat de arbeiders geen gehoor geven aan de roepstem der vereenigde stielgenooten, zelfs daar waar ze tamelijk vrij zijn. We keeren daarop terug.

Het verval van sommige stielen te Gent blijkt hier ook niet vreemd [XXXV]

te zijn aan // dien betrekkelijk geringe vooruitgang. Het verhuizen der fabrieken naar den buiten voor de wevers, het wegwijnen van het ambacht der velbewerkeren, de crisis in 't algemeen die lage loonen voor gevolg heeft, oefent dus ook een zeer nadeeligen invloed uit op de vakvereeniging. De broodstrijd maakt loonbedervers en de lage loonen laffe, ontzenuwde, onverschillige arbeiders bij wien 0,15 tot 0,25 centiemen te veel is om wekelijks in te leggen.

Zeggen wij nu ons gedacht over de te nemen maatregelen. Iets staat vast: dat is, wil eene vereeniging bloeien, ze teeken van leven moet geven en de aandacht der werklieden op haar moet weten te trekken, de aandacht moet weten te boeien. Gebeurd dit nu? Wij gelooven neen. Al onze vakvereeningen zijn nog op den ouden leest geschoeid; voor de grooten hoop is 't programma nog besloten in dien enkele volzin: meer loon en geheel het strijdplan: werkstaking. Geheel dikwijls is de reden van de strijd Pier of Jan, de meestergast die te brutaal is enz. Wij weten wel dat het bij de meeste ^a bestuursleden helder in het hoofd is en zij gewoonlijk iets verder zien maar waar is het toch dat de groote hoop maar heel weinig bewustzijn heeft van de te voeren strijd en in 't bijzonder van de rol die de vakvereeniging te vervullen heeft. Is het waar of niet dat de besturen in sommige gevallen overrompeld worden door de leden? Is het waar of niet dat men onderstand komt eischen in de vereeniging voor gevallen [XXXVI]

waar de vereeniging meestal // niets in te zien heeft? Zeker, en de uitgaven 894,80 aan slachtoffers, door de vlasbewerkeren betaald zonder eene enkele werkstaking doorworsteld te hebben, zegt genoeg. Dit halen wij aan om aan te toonen hoe weinig de rol, de roeping der vakvereeningen nog bij de groote massa begrepen word. Er bestaat eene ware leemte in de vakvereeningen of liever verscheidene leemten die zouden dienen aangevuld te worden.

Wij hebben gezien hoe de vereeningen leden winnen en ook moeten bestatigen hoe dien rassen aangroei soms een werkelijk gevaar kan worden voor onze organisaties. Hoe gebeurd het aanvaarden der leden? In vele gevallen op een oproep. Soms word een lid vlasbewerker overgegeven door zijn buurman een meubelmaker. De week nadien ontvangt het lid eene kaart en een reglement, wekelijks worden de centen afgehaald, in

(a) Doorgeschrapt : sommige.

gebracht en aangeteekend en in een geheel jaar ontmoet men het lid niet op eene algem[eene] vergadering. Enkel wanneer ze zonder werk vallen, soms nog door hunne schuld, vinden ze de weg tot de vereeniging om trok te komen eischen die dan in de meeste gevallen bereidwillig word toegestaan om, zoals men zegt, geen leden te verliezen. Zulks gebeurt in de vakvereeningen, althans geheel zeker in sommige. Geheel zeker is zulks verderflijk. Volgens ons zou ieder nieuw lid ten minste persoonlijk zich in 't bestuur moeten aanbieden en bij zijn reglementboekje een soort van catechismus, bij gebrek aan [een] anderen naam, moeten ontvangen, waarin bijv[oorbeeld] gesproken word over het doel der maatschappij, der partij, de opofferingen die hij zich zal te getroosten hebben, streng opgesteld, hem zijne illusies ontnemende waarin hij misschien verkeerde, maar [XXXVII]

ook duidelijk de middels aanwijzende hoe er tot verbetering // is te geraken. Ook de reglementen moesten strenger en formeeler opgesteld worden. Wat zegt bijv[oorbeeld] een artikel als volgt: „Alle leden die slachtoffer vallen van hunnen moed, bewezen aan de partij, zullen ondersteund worden”. Wat is moed? In eene manifestatie gaan, daarvoor, zooals men zegt gezocht worden en eenige weken nadien dan komen zeggen: ik ben op straat, 't is geheel zeker voor in de manifestatie te gaan. Zoo zijn er talrijke gevallen die moesten voorzien worden en waarmede men moest afbreken. Ware het niet wenschelijk eens aan de vereenegde een schriftje ter hand te stellen: Hoe moet gij U gedragen op de fabriek? Allen die immers op fabrieken gewerkt hebben weten genoeg bij het propagande maken [dat het] daar soms onzinnig toegaat en eene nuttelooze waaghalzerij word. Kon dit ook in het boekje waarvan hooger gesproken is niet vervat worden?

Wel zal men hier zeggen: door zooveel strengheid zal het aanwinnen van leden nog moeilijker worden; 't is ons gedacht niet; eene goede kas alleen is soms bij machte de leden bijeen te houden en is voor de vakvereening ook een wezentlijk machtmiddel. Welnu, door strenge handeling zouden vele nuttelooze uitga[ven] bespaard worden die de kas ledigen en de leden wegvagen daar ze altijd met eene ledige kas staan: steeds inleggen en *niet het minste voordeel hebben behaald*.

Overigens, eene strenge vereening wint in prestige; iedereen gevoelt [XXXVIII]

dat er daar niet te gekscheren valt en het er ernstig naartoe gaat // Als er nu niet gedurig meer over werkstaking mag gepraat worden, welnu, dan vraagt men zich af wat er nog te doen blijft. Volgens ons zeer veel. Zeker moeten de grieven der verschillende fabrieken onderzocht worden, zelfs kunnen wij niet ontkennen dat eene werkstaking soms onvermijdelijk en niet altijd nadeelig is; enkel willen wij hier aantonen dat daarvoor ^a niet uitsluitend de zittingen mogen ingenomen worden en er ook al eens over andere middels moeten gesproken worden die, al hebben ze geen praktische uitslagen, toch agitatie verwekken en teeken van leven geven. Bijv[oorbeeld]. De fabrieken der wevers trekken naar den buiten. Gent word be-

(a) Doorgeschrapt : zulks.

dreigd met verval, met honger. Is er door de Weversmaatschappij genoeg agitatie verwekt om dit feit^a ter kennis te brengen; zijn de oorzaken, de gevolgen er genoegzaam van aangeduid om zelfs tot in de burgerwereld, geene sympathie voor de werklieden, maar toch afkeer voor de fabrikanten in te boezemen? Wij zeggen niet dat er niets gedaan is maar wij vragen: is het genoeg met het oog op de gewichtigheid van een dergelijk onderwerp? Die vraag geven wij ter overweging!

Nu eene andere vraag. Wat doet de vakvereening voor de verstandelijke en zedelijke ontwikkeling harer leden? Bitter weinig of niets. De katoenbewerkers hebben in hun verslag het punt terloops aangeraakt. Het spreekt ons het niet meer uitgebreid te zien. Zij sluiten als volgt:

...voornamelijk hebben wij te strijden om *rechtvaardige en bekwame bestuurders - meesterknechten*.

Gedaan in zitting van 19e dec[ember] 1887.

Schr[ijver] P. Baudewijn.^b

Is er al wel eens aan dit zoo kapitale punt gedacht in de vakvereeningen? Bij onze wete niet. Welnu, gaat de toestanden na op onze fabrieken [XXXIX]

en overal zult ge moeten bestatigen dat // er ontbreekt aan bekwame maar niet aan tyrannieke meestergasten. Ook de onbekwaamheid van spinners, wevers, vlasbewerkers in zake van werk is in 't oogspringend. Nu dient er gezien te worden of de laffe tyranny van een meestergast niet meestal voortspruit uit zijne onbekwaamheid zelve, die hem dwingt te kruipen voor Mijner en door 't geven van boeten, door 't nog overdrijven der strenge reglementen, in te winnen wat hij niet bezit aan bekwaamheid en praktische kennissen der nijverheid zelve.

Dat ook dus maakt den meestergast afhankelijk en laf. Wij willen ons meester maken over gemeenteraden en meer: is het dus niet logisch dat wij als vertegenwoordigers van den arbeid ook als bekwame arbeiders optreden en ons ook meester maken over de nijverheidsschool?

Waarom zouden de vakvereeningen geene prijzen uitloven aan degene die daar eene onderscheiding behalen, het feest plechtig maken en aan die jonge stielgenooten eene blijvende herinnering schenken. Mogen of liever moeten wij hetzelfde niet doen met de zondagscholen of degene te kunnen aanduiden die bekwaam zijn een trap hooger te stijgen en naar de nijverheidsschool te trekken om er de lessen der weefkunde, spinkunde, werktuigkunde, algèbre, meetkunde aan te leeren? Dit onderwerp komt rechtstreeksch in verband met het antwoord der vlasbewerkers gegeven op de vraag: hebt gij nieuwe plannen voor de toekomst om uwe vereening te doen bloeien. Ziehier wat ze daarover zeggen:

... zijn vele pogingen gedaan^c om een vakblad, „De Vlasbewerker”, in te richten; overlast van werk, weinig hulp was de reden dat wij

(a) Doorgeschrapt: onderwerp.

(b) Opgeplakt knipsel uit het verslag van de katoenbewerkersvereniging.

(c) Doorgeschrapt: geweest.

dit voor eenigen tijd lieten varen om bij gunstiger gelegenheden dit gedacht tot werkelijkheid te brengen. ^a //

[XL]

Laat ons daar ook maar aan toevoegen de onbekwaamheid van ons eigen om een dergelijk blad op te stellen met al de noodige kennissen die daartoe vereischt worden. Het gedacht is nogtans uitmuntend. De spinners en wevers koesteren hetzelfde gedacht. Welnu, waarom zouden wij niet aanstonds beginnen en ons desnoods nog zelf op de banken der nijverheidsschool voor een jaar [te] gaan zetten?

Wij achten het ook nodig dat men in de vakvereeniging naar middelen uitziet om de leden bekend te maken met de genomen besluiten. Wanneer er over ernstige kwesties gehandeld word ware het volgens ons goed, telkens een beknopt verslag daarvan aan onze leden toe te zenden of het in Vooruit te laten verschijnen al ware het maar als bewijs dat er werkelijk gewrocht word in de besturen en in de algemeene vergaderingen ernstige kwesties ter sprake gekomen zijn. Nog eene vraag. Ware het niet mogelijk een werkbureel in te richten hier in Gent? Een bureel waar men de reclamatien zou aanvaarden voor alle vereenigingen, waar de ledenlijst voor alle vereenigingen berust, het geld der boden ingebracht word, inlichtingen gegeven enz. Dit zou voorzeker een groot administratief nut hebben en ook meer etikette aan de organisatie geven.

Wij mogen niet eindigen zonder het volgende gedacht ter overweging te geven, door vereenigde vlasbewerders opgevat in het belang der vereeniging: //

[XLI]

... [*be*]bt gij nieuwe plannen om uwe vereeniging te doen bloeien en nieuwe leden te winnen en propagande te maken:

Het bestuur denkt eene soort van ziekebeurs bij de weerstandskas te voegen waar de leden kosteloos doctor en medecin zouden ontvangen in geval van ziekte. Daardoor zouden de leden vaster aan de vereeniging verbonden zijn; dan zou men hun verplichten naar [de] algemeene vergadering te koomen waardoor wij denken hun geestelijk meer te ontwikkelen, hen aan het vereenigingsleven te gewennen en hen zoo moedige strijders, goede en verlichte socialistes te maken. Daarbij, als alle leden met de zaak die wij op de voorgrond plaatsen meer bekend zijn dan zou er gemakkelijker een en dezelfde weg betreden worden.

Men ziet, het gedacht is met een goed doel opgevat en toch moeten wij ons er in beginsel tegen verklaren. Die maatregel doet volgens ons de weerstandskas in ziekenbeurs ontaarden. Het levert administratief werk op en doet langs den anderen kant nadeel aan andere elementen onzer organisatie, namelijk de ziekenbeursen zelf. Overal klinkt het tegenwoordig:

(a) Opgeplakt knipsel uit het verslag van de vlasbewerdersvereeniging.

ik wil mij wel vereenigen maar wat krijg ik dan als ik ziek ben, zonder werk enz... en dat is dan ook de hoofdzaak. Of men nu daardoor de leden zal kunnen dwingen de algem[eene] vergadering bij te wonen is nog niet uitgemaakt. In alle geval meenen wij dat de vakvereeningen minstens daarvan mochten bevrijd blijven. Niettemin geven wij het gedacht ter overweging en laten wij het over aan eene verdere bespreking.

Alle vereeningen zijn het eens om te drukken op het spoedig aanvangen van de beweging voor internationale wetgeving op den arbeid. Met het oog daarop vinden wij het wenschelijk dat de meeting, over eenige [XLII]

weken besloten, gegeven word en eene commissie // benoemd word om zich bezig te houden met het zoeken naar middels om dat gedacht te verspreiden en die beweging algemeen te maken. Van nu af moet die beweging aan de dagorde staan voor de algem[eene] vergadering van al de vereeningen en ook de propagandclub belooft in zijn verslag die kwestie ten spoedigste op 't tapijt te brengen.

De meubelmakers zullen trachten eene ons nog vijandige maatschappij tot ons idee en tot aansluiting te overhalen.

De metaalbewerders hebben veel hoop^a door hunne ziekenbeurs bij den bond aan te sluiten leden te winnen; en zullen ook eene boekerij stichten gevuld met werken handelende over hun ambacht. Zeggen wij alvorens tot het slot over te gaan dat al deze kwestien op een stedelijk congres dienden besproken te worden daar er in 't comiteit altijd te veel loopende zaken aan de dagorde staan.

Daarvoor zouden wij het wenschelijk achten: 1°, dat er eene goede commissie benoemd word, gelast met de organisatie der stedelijke congressen, de bekendmakingen der datum enz... De dagorde zou van nu af moeten bepaald worden en ten minste de volgende punten behelzen:

- 1°. Herziening van de reglementen der vakvereening[ingen.]
- 2°. Aanvaarding der leden.
- 3°. Middels bespreken om de leden te ontwikkelen en er nieuwe bij te winnen.
- 4°. Een soort van wetboek opmaken voor de algem[eene] regl[ementen] van werkstaking enz...
- 5°. De beweging voor de internationale wetgev[ing] op den arbeid.
- 6°. De nijverheidschool.
- 7°. Een werkbureel inrichten. //

[XLIII]

Wij kunnen niet eindigen zonder te spreken over de vrije drukkersvereening wiens ledental gedurig aangroeit en die niettegenstaande haar kortstondig bestaan erin gelukte een blad te stichten en reeds aan de kiezingen van werkrechtensraad en gemeenteraad een zeer werkzaam deel nam. De vrijdenkersbond wiens nut ook niet te betwisten valt gaat dapper vooruit sedert de herinrichting zijner administratie. De vrijdenkersbond bestatigt

(a) Doorgeschrapt: zich samenwerkend.

met genoeg dat de vrije gedachten veel veld winnen onder de werklieden.

De Lotelingenkring breid ook zijne werkzaamheden uit en welhaast zal er met de hulp van Gent een Belg[ische] federatie gesticht worden.

Moed en Vlijt van de Socialistische Werkman van Ledeberg bestatigen een verlies van leden door de kwestie Lootens. Dit verlies is onbeduidend en wij zijn gelukkig te mogen bestatigen dat in geene andere vereenigingen die kwestie opgang gemaakt heeft. De samenw[erkende] Maat[schappij] *De Werkman* is ook sedert 1885 in ledental toegenomen alhoewel ze in 87 tegen 86 een vermindering daarstelt. Het opkomen der M[aatschappij] Volksbelang is daar niet vreemd aan alsook de politiek door de vereeneg[ing] aangenomen. Tegen dit laatste meenen wij de *Werkman* te moeten doen opmerken dat hij zich bedriegt en het slechts aan de zuivere politiek van Vooruit is dat hij zijn bloei en het niet getroffen worden door 't Volksbelang te danken heeft. //

[XLIV]

De propagandeclub drukt nog een wensch uit die wij hier niet mogen onopgemerkt laten: ^a

Echter bestatigen wij met treurnis dat de zittingen, zoo bestuur als algem[eene] vergaderingen heel slecht worden bijgewoond. Zijne lange lethargie is daar misschien wel voor een groot deel de schuld

[XLV]

van. Ook durven wij verhoppen dat dit in de toekomst // zal beteren. Nochtans moeten wij [hie]r de aandacht van 't centraal comiteit [trekken] op een feit dat van gewicht is en volgens ons een nadeeligen invloed op de goede werking onzer vereeniging uitoefent, namelijk het bestaan der wijkafdeelingen. In beginsel waren veel van ons aanhangers van het bestaan dier sectien, onder voorbehouding nochtans dat ze als onderafdeelingen van de midden sectie werkten. Alles wat in hun midden besproken — beslist ^b werd moest alvorens uitgevoerd te worden aan de goedkeuring der middensectie onderworpen worden. In den beginne werd zulks gedeeltelijk gedaan, spoedig echter verzwakte die samenwerking. De uitdrukkelijke bepaling dat er zich op iedere zitting van de middensectie een afgevaardigde van ieder wijkclub moest aanwezig zijn werd over het hoofd gezien. De wijkclubben namen de vorm aan van afzonderlijke lichamen, discuteerden, besloten en voerden de voorstellen in hun midden gedaan uit zonder de propagandeclub nog in iets te raadplegen. Onnoodig hier uit te wijden over de nadeelige gevolgen dat zulks voor het bestaan en de werking der middensectie moet hebben. Het stoffelijk nadeel is onbetwistbaar; niet zozeer het verlies van ouden, maar het niet meer aanwinnen van nieuwe leden is hier te

[XLVI]

vreezen. // De goede voorstellen gedaan op de muide zijn verloren

(a) Opgeplakte knipsels uit het verslag van de Gentse propagandaclub.

(b) Uitgeschraapt : uitgevoerd.

voor de rest van de stad daar niemand ze kent, nog hooren bespreken heeft. De goede elementen in die afdeelingen werkzaam zijn ook voor de middensectie verloren die er wezentlijk behoefte aan heeft. Overigens moeten de beste elementen der partij zoveel mogelijk samenkomen; slechts op die wijze kan er wrijving van gedachte ontstaan waaruit nieuwe voorstellen ontspruiten, in ons aller voordeel en kan de eendracht bewaard blijven in het steeds aangroeiende leger der partijgenooten. Nieuwe voorstellen zijn dus nogmaals aan de wijkverenigingen gedaan om zich aan de vroeger genomen besluiten te onderwerpen. Wij wachten hunne beslissingen af en zullen op weigerende antwoorden radikale middels ter bestrijding van den nadeeligen invloed der sectien voorstellen.

En verder:

... winnen. De propagandecolub drukt verder de wensch uit de bediende zooveel mogelijk als hunnen bezigheden het toelaten op de zittingen aanwezig te zijn. In den laatsten tijd viel er daar niet op te roemen. //

[XLVII]

Wij besluiten met nogmaals te wijzen op het feit dat de partij sedert 1885 in ledental geklommen is, niettegenstaande ze menigvuldige aanvallen had te doorstaan. De zedelijke invloed der partij is vergroot. Het vertrouwen in Vooruit is aangegroeid, onze gezamentlijke inrichtingen zijn vermeerderd, verbeterd enz... Enkel zouden wij willen dat men nu ook duchtig aan 't verstandelijk ontwikkelen der leden werke; dat de voordrachten regelmatig plaatsgrijpen, de brochuren door alle mogelijke middels verspreid worden en iedereen het zijne bijdrage voor ons blad dat onzen eigendom is recht te houden door aan zijne verspreiding mede te werken. Exelsior moet meer en meer aanbevolen worden en de verzamelplaats worden van al de verstandige elementen der partij en degene die lust hebben zich te ontwikkelen brengen me dan elk ne vriend mede.

Met spijt hebben wij het verslag der Maatschappij Vooruit niet ontvangen en er dus niets meer kunnen overzeggen.

Gent, 11-1-88.

F. Hardijns.

[LIV-LV]

TOESTAND DER DRUKKERIJ EINDE MEI 1888

Uitgaven en schuld

1. Schuld van materieel	30.187,00
2. Papier nog te betalen	5.576,77
3. Nieuw materieel	890,85
4. Inkt	253,80
5. Huishuur zes maanden 88	240,00
6. Stoommachien in gebruik [88]	90,00

7. Verbruikt water [88]	30,00
8. Verbruikt gas	180,00
9. Uitgaven der eerste 24 weken 86 zie cahier z.m.	16.892,44
10. [Uitgaven] octob., Novemb., Decemb. 1866 [zie cahier z.m.]	8.760,69
11. Uitgaven van 1887. [zie cahier z.m.]	47.467,34
12. Uitgaven van 1 trimestre 88 [zie cahier z.m.]	11.320,77
13. Uitgaven April Mei 88, tot 26/5 [zie cahier z m]	4.842,09
14. Door Van Gysegheem nog uitgegeven	3.181,25

 129.912,96

Ontvangsten en te goed

1. Materieel in bezit	25.000,00
2. Papier in magazijn	2.659,03
3. Verschilligen inkt, klein materieel enz.	1.500,00
4. Drukwerk nog te betalen	1.330,25
5. Te goed van geleverd papier	500,00
6. Ontvangsten der eerste 24 weken 86	20.848,11
7. [Ontvangsten] Octob. Novemb. Decemb. 86	11.521,20
8. Ontvangsten des jaars 1887	50.762,10
9. Ontvangsten 1 trimestre 1888	13.260,43
10. Ontvangsten tot 26 mei 1888	6.295,25
11. Gedaan werk nog niet ingeschreven	100,00

 133.776,37

12. Werk van Rienzi

 400,00

 134.176,37

Ontvangsten

134.176,27

Uitgaven

129.912,96

 4.263,41 over